

צ'עיינותין

למחשבת חב"ד

**היעד הסופי
של התשובה**

הרב יואל כהן

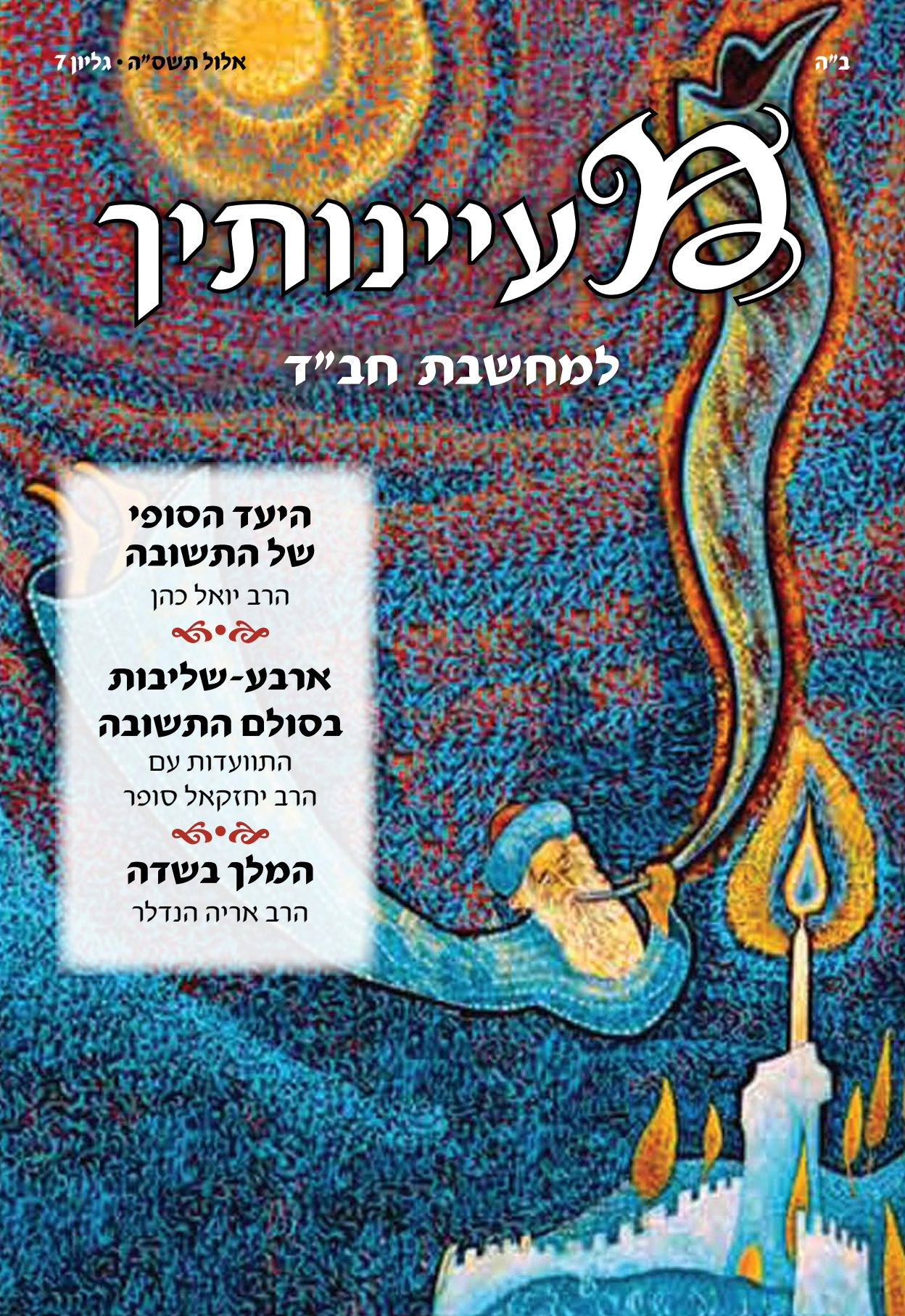
**ארבע-שליבות
בסולם התשובה**

התוועדות עם
הרב יחזקאל סופר

המלך בשדה

הרב אריה הנדלר

דבר המערכת

המחזות הקשים שראינו רק לפני כמה שבועות בארצנו הקדושה, עדיין הולמים בראשינו.

אחת התמיהות שמעלים רבים היא, היכן היה רובו של העם בזמן קשה שכזה? רכזי המאבק לביטול ה'הינתקות' ניסו פעמים רבות לשנות את אופי הקהל המשתתף בפעולות המחאה ולמשוך אליהן גם ציבור המוגדר 'לא-דתי'. המאמץ הזה לא צלח. יש הרואים בכך כישלון ארגוני-טכני. האמת היא שזאת המציאות. חלק גדול מאחינו בני-ישראל כלל אינו מבין את גודל האסון שנעשה בפזיזות גדולה כל-כך, ואת גודל העוולה שנעשתה כלפי האחים המתיישבים. אחד הלקחים שאפשר להסיק הוא, שיש צורך להיערך מחדש להשפעה על העם. יש צורך להנחיל בלבבות העם את עולם הערכים שמכוחו באה ישיבתנו בארץ-ישראל.

ייחודו של העם היהודי הוא – בהתקשרותנו העצמית עם הקב"ה; וייחודה של הארץ היא – שאותה בחר הקב"ה לתת לעם היהודי. מכאן, ורק מכאן, שייכותנו העצמית לארץ. אי-אפשר לנתק את אחיזתנו והתיישבותנו בארץ, משייכותנו אל הקב"ה 'נותן הארץ' שהוא גם נותן התורה ומצוותיה. ארץ-ישראל היא הארץ אשר 'תמיד עיני ה' אלקיך בה', מקום בו שורה השכינה, והשהות בה צריכה להביא להתעלות רוחנית. בניית הארץ היא חלק מהכלל של קיום התורה כולה, וכשמפרידים את הפרט מהכלל – עלולים לאבד את משמעותו.

הדרך להביא את העם לאהבת הארץ ושמירה תקיפה על גבולותיה ותושביה, היא על-ידי הבאתו לידיעת ההווה היהודית שלו ולגלות את התקשרותו המיוחדת עם הקב"ה. מ'מבט' זה, הגישה וההבנה לדברים שונה בתכלית. אזי, האחיזה בגבולות הארץ היא איתנה וחזקה הרבה יותר; וגם אהבת העם והדאגה לשלומו ולטובתו עמוקה ועצמית יותר.

הנחלת השייכות לארץ, היא חלק מהמכלול השלם של אהבת ה', אהבת התורה ואהבת העם. אי-אפשר לזה בלא זה.

רבי צדוק הכהן מלובלין מבאר בספרו 'ליקוטי מאמרים' (עמוד 79), את עניינה של מצוות ביכורים ואומר, ש"טעם ביכורים – שכל עיקר קדושת הארץ הוא הכרת הנותן: 'אשר נתת לי ה'". שמדבק טובת הארץ ופריה – בנותנם. וכמו שנאמר שלהי כתובות (ק"א,ב) 'הדר בארץ ישראל דומה כמי שיש לו אלוה'. אבל כאשר מפריד הארץ מנותן הארץ – אז עושה מ'ארץ' 'חוץ לארץ'. המציאות של השבועות האחרונים, הסבירה והוכיחה את משמעות הדברים בצורה המוחשית ביותר.

*

פעמים רבות, כאשר דיבר הרבי זי"ע בכאב רב על נושא הוויתורים על גבולות הארץ, הוא קישר זאת לפריצה הנוראית בגבולות העם – נושא הגיור כהלכה, ולחוסר עמידה איתנה ותקיפה על שלמות הלכות התורה. הוא ראה זאת כשללת אחת הקשורה זו בזו.

בכדי למנוע 'הינתקות' נוספת, יש להסתער על שורשיה – ההתנתקות מתורת ישראל. נדרש מאיתנו לפעול ולשנות את היסודות. להשריש אמונה ויהדות בעם. אזי, ממילא, תשתנה גם הגישה כלפי הארץ.

לב ישראל ער. המוני בית-ישראל מייחלים שמישהו יפנה אליהם באהבה ובנועם, ויפתח לפנייהם צוהר לעולמה של תורה ויהדות. לא צריך להתפלסף ולהתווכח, אלא ללמוד, להקנות ידע, ולעודד לקיים מצווה. וכבר אמרו חז"ל ש"מצווה גוררת מצווה".

הניצוץ האלוהי החבוי בכל יהודי קיים בשלמות אצל כל בני-ישראל. כל יהודי במעמקי ליבו אוהב את ה' ורוצה לדבקה בו. זוהי עצמיותו ומציאותו האמתית היהודי, גם זה שבגלוי מכחיש זאת. תפקידנו הוא רק למצוא את הדרך לעורר ולגלות את הקיים זה מכבר.

דווקא עכשיו יש לנצל את ההתעוררות והמוכנות של כלל הציבור, ולהפוך את הכאב הגדול למניע להשפעה על יהודים רבים בנושא לימוד התורה, קיום המצוות וחזיון האמונה. במיוחד בני הישיבות הצעירים, להם יש את הכוחות והמרץ להצליח בפעולת הקירוב ולסחוף המונים ליהדות. כך גם נצליח "לעורר את האהבה הישנה וחיבת ארץ הקודש להיות בוערת כרשפי אש מקרב איש ולב עמוק" (תניא, איגרת הקודש סימן יד).

בהקשר לכך, הבאנו בגליון זה את דברי הרבי על גודל האחריות המוטלת על כל יהודי שזוכה להתחנך על ברכי התורה, ועל בני התורה ויושבי אוהל בפרט, כלפי אחינו בני-ישראל שעדיין לא זכו לכך, להכניסם אל תוך בית-המקדש הרוחני שבקרבם.

*

גליון זה רואה אור לקראת חודש אלול, חודש החשבון והתשובה. מטבע הדברים, רובו עוסק בנושא התשובה, תחום בו תורת החסידות נותנת 'חיות' רבה ומגלה בו צדדים חדשים. וכפתגנו של אדמו"ר הרי"ן, שח"י אלול, יום הולדתם של שני המאורות הגדולים, מורנו הבעש"ט (בשנת נח"ת), ואדמו"ר הזקן (בשנת קה"ת), נותן 'חיות' בעבודה של חודש אלול.

'איגרת התשובה' שבספר התניא עוסקת (בעיקר) בביאור שתי הדרגות בתשובה, 'תשובה-תתאה' ו'תשובה-עילאה'. הרב יואל כהן מעמיק בנקודות מרכזיות ב'אגרת', ומבאר את שייכותם של שתי הדרגות זו לזו.

לפי גישת החסידות, 'תנועת הנפש' של התשובה, מהווה צד עיקרי בעבודת ה' של האדם. הרב יחזקאל סופר ב'התועדות אלולית' מבאר דקויות שונות ב'תנועה נפשית' זו, תוך שהוא מקשר, על-פי ביאורי החסידות, את עומקה של החזרה בתשובה האישית, עם ההתעסקות ביהדות ובתשובתו של הוולד.

מפורסם המשל של 'המלך בשדה' שמביא רבנו הזקן בליקוטי-תורה. הרב אריה הגדל, סגן ראש ישיבת שעלבים, מרחיב בביאור משמעות ההבדל בין התגלות המלך 'בהיכלו' להתגלותו 'בשדה', ופורט זאת 'הלכה למעשה'.

*

אנו תקווה שההתעוררות הגדולה של ימים אלה אכן תנצל, וכולנו נצא להשפיע על אחינו בית ישראל להתעוררות תשובה, ולסייע להם בקיום המצוות, ובמיוחד במצוות 'הזמן גרמא' – מצוות החגים כתקיעת שופר, ארבע מינים וכו'.

בברכת כתיבה וחתימה טובה,

שנה טובה ומתוקה לכל בית ישראל,

בגשמיות וברוחניות

תוכן העניינים

החידוש המהפכני שנתחולל במתן-תורה 3
הרב יואל כהן

עולמות נשמות ואלוקות בלימוד התורה 12
הרב יהושע שפירא

ניצוצות חב"דיים 18
קדושת התורה

הלכות תלמוד תורה לאדמו"ר הזקן 20
הרב מרדכי שמואל אשכנזי

'יגעת ומצאת' 28
גדול שימושה

מעיינותין

יוצא לאור באדיבות

הרב הלל דוד קרינסקי ומשפחתו שיחיו

ימלא ה'

משאלות ליבם לטובה

יו"ל ע"י:

תורת חב"ד לבני הישיבות

ת.ד. 4102 נתניה

טל' 09-8655040, פקס' 09-8851205

דואר אלקטרוני:

maayanotecha@neto.bezeqint.net

מה עלינו לעשות בשביל לשמור על ארץ-ישראל?

קטע מביקורו של חה"כ רחבעם זאבי ז"ל אצל הרבי במעמד חלוקת השטרות לצדקה

י"ד חשוון תש"ן

רחבעם זאבי: "האם כבודו יסכים להדריך אותנו מה עוד עלינו לעשות בשביל לשמור על ארץ-ישראל, שעדיין לא עשינו?"

הרבי: "להפיץ את היהדות. לעשות מתושבי ארץ-ישראל – שיהיו 'בני ארץ-ישראל'. לא רק ישיבה גשמית שם, אלא גם ישיבה ברוחנית. ואין הדבר קשה כל-כך. כיוון שאין צורך לחדש דבר חדש, כי-אם לגלות מה שכבר ישנו בכל איש ואשה מישראל, אפילו בקטנים. ואדרבה – בקטנים זה קיים בצורה טהורה יותר ומבלי התערבות של פוליטיקה וכל העניינים הצדדיים".

רחבעם זאבי: "מה עלי לעשות בכנסת שלא עשיתי?"

הרבי: "להכריז בכל עת מצוא, שארץ-ישראל הפירוש הוא, לא רק שטח שנקרא ארץ-ישראל, אלא שכל הנמצא בשטח זה הוא נעשה חדור בישראל, ב"תורה שם בישראל". עד שניכר עליו שהוא נמצא ודר בעיר או בארץ, שהיהדות שם היא דבר טבעי כמו האוויר שנמצא בשטח ההוא".

האחריות להשפיע על בני-ישראל בענייני יהדות, מוטלת במיוחד על בני הישיבות ויושבי אוהל

כאשר יהודי עושה חשבון-צדק על כל המחשבות, הדיבורים והמעשים הלא טובים של העבר, הוא מגיע למסקנה שאין לו את הזכות לתבוע ולדרוש מהקב"ה שיתן לו את צרכיו, כי-אם לבקש זאת ממנו בתורת צדקה. זהו הפירוש "לך הוי' הצדקה", מדוע? כיוון ש"לנו בושתי הפנים". בכדי לזכות לכך שהקב"ה יתן לנו בתורת צדקה, צריך גם הוא לתת צדקה ובכך לעורר את צדקת הקב"ה – "מידה כנגד מידה". מכך מובן שבחודש אלול, זמן החשבון והתשובה, צריכים להשתדל להוסיף ולהרבות בנתינת הצדקה וזוהי ההכנה הראויה לקבל את הצדקה מהקב"ה.

כשם שבכוחו של כל יהודי לתת צדקה גשמית, כך גם בכוחו של כל יהודי לתת צדקה רוחנית ולהשפיע על זולתו בענייני יהדות. האחריות להשפיע על בני-ישראל בענייני יהדות, מוטלת במיוחד על בני הישיבות ויושבי אוהל. רמז לכך אפשר למצוא במה שאומרת הגמרא (תענית כט,א) ש"משחרב הבית בראשונה נתקבצו כתות כתות של פרחי כהונה ומפתחות ההיכל בידן, ועלו לגג ההיכל ואמרו לפניו: 'רבונו של עולם, הואיל ולא זכינו להיות גזברין נאמנים, יהיו מפתחות מסורות לך', וזרקום כלפי מעלה ויצתה כעין פיסת יד וקיבלתן מהם". ויש לפרש סיפור זה באופן פנימי ולמצוא בו את המסר עבורנו: ה'מפתחות' של בית-המקדש הרוחני של כלל ישראל ושל העולם כולו, נמצאים בידי הצעירים, 'פרחי הכהונה'. 'פרחי הכהונה' הם בני הישיבות ויושבי אוהל, שאין להם עסק כל-כך עם גשמיות וחומריות העולם (ענייני מסחר וכו'), אלא עיקר התעסקותם היא בלימוד התורה וענייני קדושה – ענייני בית-המקדש. ה'מפתחות' הם המשמשות לפתיחת הדלתות וסגירתן. תפקידם של ה'שוערים' ('פרחי הכהונה') שבידם נמסרו המפתחות הוא, לפתוח את הדלתות ולהכניס את אלה שיכולים להיכנס, ולסגורם בפני אלה שאינם יכולים להיכנס. היכולת להיכנס לבית-המקדש דורשת הכנה – להיות טהור. עניין ה'טהרה' הוא – "לטהר נפשו מטומאות הנפשות שהן מחשבות האון ודעות הרעות". (ול)הביא נפשו במי הדעת טהור" (רמב"ם סוף הלכות מקואות).

זו ההכנה היחידה הדרושה כדי להיכנס לבית-המקדש – דעה ישרה ואמונה טהורה. ולאמיתו של דבר, עניין זה נמצא אצל כל בני-ישראל שהם "מאמינים בני מאמינים", אלא שיש צורך להביא זאת מן ההעלם אל הגילוי.

ומכיוון שהמפתחות של בית-המקדש נמצאים בידיהם של "פרחי כהונה"-בני הישיבות, צריכים הם לדעת שעליהם מוטלת כל האחריות בכל הקשור לכניסת בני-ישראל לבית-המקדש: בני הישיבות ויושבי אוהל הנמצאים בד' אמות של תורה ותפלה, אינם יכולים להסתפק בכך שהם נמצאים בד' שלהם, אלא צריכים להשתדל להכניס עוד יהודים לד' אמות אלה, כיוון שבידיהם הכוח לפתוח את דלתות בית-המקדש ולהכניס אליו קהל נוסף מבני-ישראל.

אם רק ישנו יהודי, איש או אשה, נער או זקן, שאולי ראוי הוא להיכנס לבית-המקדש – צריכים ה'פרחי

כהונה' להשתדל שהדלת של בית-המקדש תהיה פתוחה לפניו, כך שמצדם לא תהיה מניעה לכניסתו לבית-המקדש. ומכיוון שהם אלה שפותחים את הדלתות, עליהם מוטלת גם האחריות להכין את הנכנסים שיהיו טהורים מ"דעות הרעות" ולהטבילם ב"מי הדעת טהור", בכדי שיוכלו להיכנס לבית-המקדש ולהצטרף לכל אלה ש"עומדים צפופים ומשתחוים רווחים".

ה'פרחי כהונה' אינם יכולים להסתגר בבית-המקדש ולומר "הנה מה טוב ומה נעים", והדברים המבלבלים שמחוץ לבית-המקדש אינם מעניינים; כיוון שמפתחות בית-המקדש נמסרו בידם, אם-כן כשיהודי יטען לקב"ה מדוע לא הכניסוהו לבית-המקדש, תעבור הטענה ל'שוער' שמחזיק בידו את מפתחות הבית ושאלו אותו: "מדוע לא פתחת את הדלת בפני יהודי זה!?!...".

ויש להבהיר שבעניין זה אין מקום לחשש מפני ביטולה של תורה כיוון: (א) כתבו ה'אחרונים' שבחודש אלול, ובפרט בימי הסליחות, גם לומדי תורה צריכים למעט בלימודם ולהוסיף בתפלות, תחנונים, אמירת תהילים ולימוד ענייני מוסר וכו' (עניינים שאינם שייכים ישירות ללימוד התורה). ואם-כן הוא הדין בנוגע להוספה בצדקה רוחנית.

(ב) בצדקה רוחנית יש מעלה יתירה: אין זה שהתעסקותו עם הזולת תחסיר לו מלימוד התורה, אלא אדרבה, על-ידי-זה יתווסף לו בלימוד התורה.

כלומר, נוסף על המעלות שיש בצדקה, הנה על-ידי-זה יתווסף לו גם בלימוד התורה גופא. וכדרשת חז"ל (תמורה טז,א) על הפסוק "מאיר עיני שניהם ה'"; וכמו שכתב אדמו"ר הזקן בפירוש הכתוב "צדקה תרומם גוי" (ראה תו"א א,ב), שעל-ידי נתינת הצדקה, צדקה גשמית או צדקה רוחנית, "נעשה מוחו ולבו זכים אלף פעמים ככה". כלומר, במיעוט זמן יצליח בלימודו בהצלחה רבה ומופלגה שלא לפי-ערך כחותיו!

וכאמור, צדקה רוחנית זו היא ההכנה לקבלת צדקתו של הקב"ה, "לך הוי' הצדקה", לכתובה וחתימה טובה לשנה טובה ומתוקה.

(עפ"י שיחת ח"י אלול תשי"א)

לגשת ולקרב

בשלושה כלי שרת – אהבת ה', אהבת התורה, אהבת ישראל – צריכים צעירים בני תורה לגשת לעבוד בכרם ה' צבאות, לקרב לב אחיהם לקיום מצוות מעשיות וקביעות עתים לתורה – מבלי התחשב עם מחלת המפלגות. והאמת הגמור הוא, אשר לב ישראל הוא מעין מקור מים חיים, וברית כרותה לעבודה ותעמולה שאינן חוזרות ריקם.

(קובץ 'היום יום' עמוד 68)

היעד הסופי של התשובה

המהות האמיתית של תשובה היא החלטה איתנה, שיכולה לבוא ברגע אחד * תשובה אמיתית אין פירושה שלא לחטוא חטא מסויים, אלא שלא לחטוא כלל ולא למרוד עוד בקב"ה * שתי דרגות בתשובה, אבל גם ההתחלה צריכה להיות מתוך ידיעה והכרה מהו היעד הסופי של עבודת התשובה * התשובה הסופית שייכת גם לצדיקים גמורים

הרב יואל כהן

והסמ"ג שום תענית כלל במצוות התשובה... רק הוידוי ובקשת מחילה" מוכח, שגם וידוי ובקשת מחילה הם מכלל התשובה, ורק התענית יצאה מכלל אלו.

למדנו מכאן שבתשובה יש שלושה עניינים: א) 'מהות התשובה' עצמה, שהיא עזיבת החטא בלבד; ב) וידוי ובקשת מחילה, שהם אינם מ'מהות התשובה' ממש, אבל בכל-זאת הם ככלל מצוות התשובה; ג) התענית, שהיא אינה חלק ממצוות התשובה (שלא לא הזכירה הרמב"ם והסמ"ג), אבל אף-על-פי-כן גם לה מקום בתהליך התשובה בכללותו, וכפי שמבאר רבנו הזקן בפרקים הבאים¹.

המרידה והפגם בנפש

א. יש כמה וכמה הוכחות שמהות התשובה היא עצם ההחלטה להפסיק לחטוא. אחת ההוכחות הברורות היא ההלכה המובאת בגמרא² ש"המקדש

עזיבת החטא בלבד... דהיינו שייגמור בלבו בלב שלם לבל ישוב עוד לכסלה, למרוד במלכותו יתברך, ולא יעבור עוד מצות המלך ח"ו, הן במצות-עשה והן במצות לא-תעשה. וזהו עיקר פירוש לשון תשובה – לשוב אל ה' בכל ליבו ובכל נפשו, לעבדו ולשמור כל מצותיו".

בהמשך הוא שולל את הדעה הרווחת שתשובה עניינה תעניות: "ולא כדעת ההמון שהתשובה היא התענית... ולכן לא הזכירו הרמב"ם והסמ"ג שום תענית כלל במצות התשובה, אף בכריתות ומיתות בית-דין, רק הוידוי ובקשת מחילה".

אם נדייק בדבריו, לכאורה יוקשה מהרישא לסיפא: מתחילת הדברים נראה, שגדר מצוות התשובה הוא – עזיבת החטא בלבד, וכל שאר הדברים הנלווים לתשובה (אפילו וידוי ובקשת מחילה), אינם קשורים למהות התשובה עצמה; אולם מהמשך הדברים "ולכן לא הזכירו הרמב"ם

כמה וכמה מגדולי ישראל כתבו חיבורים על מצוות התשובה, ודנו במהותה ובדרכים להגיע אליה. רבנו הזקן, בעל התניא, כתב אף הוא חיבור מיוחד המוקדש לעניין התשובה, והוא מופיע בחלקו השלישי של ספר התניא, הנקרא 'איגרת-התשובה'.

אמנם רבנו הזקן מכנה את חיבורו 'איגרת', אבל ה'איגרת' הזאת כוללת שנים-עשר פרקים. הם עוסקים במהות התשובה, החל במובן ההלכתי, אך בעיקר בתוכן ובמהות של עבודת התשובה. את כל זה הוא מבאר על-פי יסודות הזוהר, הקבלה וביאורי החסידות.

בתחילה מגדיר רבנו את הצד ההלכתי של התשובה. כאן מופיעה קביעה מפתיעה: התשובה היא פשוט לחדול מלחטוא. זו המהות המרכזית של התשובה – להחליט החלטה נחושה שלא לחטוא עוד.

וכך הוא כותב (בפרק א):

"מצות התשובה מן התורה היא

מצוותיו. עשיית עברה משמעותה, שהאדם פרק מעליו את עול המלכות. בעצם העברה על רצון הקב"ה הוא מראה שאינו מתחשב במלכותו. הדבר השני שנוצר על-ידי החטא הוא הפגם הנפשי. כל מעשה חטא מכתים את הנפש בזוהמה רוחנית.

עצם העובדה שהוא יודע שעל-ידי החטאים הללו הוא ממרה את פי המלך הקב"ה, ובכל-זאת אינו חש ומרגיש בנפשו שזו מרידה, זה עצמו מעיד על פריקת העול שלו. התנהגותו זו מגלה שעול מלכות שמים אינו קבוע מספיק עמוק בנפשו ובתודעתו. על דבר זה עצמו צריך האדם לעשות תשובה

אחד ההבדלים שבין שני הדברים האלה הוא, שלגבי ההיבט הראשון אין הבדל בין חטא לחטא – עצם העברה על רצון הקב"ה, אפילו זו הייתה עברה קלה, יש בה משום פריקת עול מלכות שמים. לעומת זאת, בפגם שנגרם בנפש האדם יש הבדלים – גודל הפגם תלוי בחומרת העברה: 'חייבי לאווין'

חמורים מ'חייבי עשה', ו'חייבי מלקות' אף יותר, ו'חייבי כריתות ומיתות בית-דין' חמורים עוד יותר. חומרת העונש מלמדת על חומרת הפגם והזוהמה: ככל שהפגם והזוהמה חמורים יותר, כך העונש שנועד למרק פגם זה חמור יותר. מלבד הבדלים אלה בחומרת הפגם, יש גם הבדלים בסוג הפגם. כל עברה פוגמת בעניין אחר – ב'איבר' אחר בנפש ובאיבר אחר בגוף.

כנגד שני קלקולים אלה, שנעשים על-ידי העברה, נדרשים גם בתשובה המתקנת את העברה שני עניינים: קודם-כל, על האדם לחזור ולקבל עליו עול מלכות שמים. הוא צריך להכניס את עצמו בכלל עבדי ה', ולקבל החלטה פנימית ואיתנה לציית לכל ציווייו. ובלשון אדמו"ר הזקן: "שיגמור בליבו בלב שלם לבל ישוב עוד לכסלה, למרוד במלכותו יתברך".

שלב זה שבתשובה הוא מהות התשובה עצמה – עצם ההחלטה לקבל עליו עול מלכות שמים, הופכת את האדם מרשע ופורק עול לעבד ה'. לאחר מכן מגיע שלב נוסף. האדם צריך לנקות ולכבס את נפשו מהלכלוך שדבק בה, ולשם כך יש צורך בווידי ובחרטה.

מבואר בספרי קבלה, שעל-ידי כל מעשה חטא נבראים מלאך רע ו'קליפה' המורכבים מ'גוף' ו'נפש'. 'גוף הקליפה' נוצר מהמעשה הפיזי של העברה; ו'נפש הקליפה' נוצרת מההתלהבות והתענוג שבמעשה העברה. כדי למחות הן את הגוף והן את הנפש של ה'קליפה', יש צורך בשני פרטים בעבודת התשובה: וידוי דברים בפה – ד"עקימת פיו הוי מעשה³ – העוקר את 'גוף הקליפה'; וחרטה נפשית על העברה, העוקרת את 'נפש הקליפה'. במצוות שבין אדם לחברו יש עניין נוסף, שהואיל והאדם

את האשה על מנת שאני צדיק גמור, הרי זו מקודשת מספק, שמא הרהר תשובה בלבו".

הבה נתבונן מעט בהלכה זו. לפנינו יהודי, שעד לרגע זה היה מוכר לנו כרשע ופורק עול. הוא מקדש אשה בתנאי שהוא צדיק גמור. כל מי שיישאל על כך ישיב מיד שאין צל של ספק שהאשה אינה מקודשת, שכן האיש הוא רשע ולא צדיק. אולם התורה קובעת כי האשה מקודשת מספק – שמא הרהר תשובה בליבו. וזאת, אף שידוע לנו שהאיש לא התוודה ולא ביקש מחילה (הדרושים לשם שלמות התשובה⁴).

יתרה מזו: דברי הגמרא אמורים גם על מי שחטא בעברות שבין אדם לחברו, שבהן לא מועילה התשובה עד שירצה את חברו, ואף בעברות של פגיעה בממון חברו, כגזל וגנבה, שכדי שתשובתו תתקבל עליו להחזיר את כל הממון שנטל מחברו⁵. גם עליו נאמר שכאשר הוא מקדש אשה "על מנת שאני צדיק גמור", הרי זו מקודשת מספק, שמא נעשה צדיק על-ידי הרהור תשובה בלבד⁶! ולכאורה, הרי לא שמענו שהתוודה, ואף ידוע לנו שעדיין לא החזיר את הגזילה; כיצד אם-כן ביכולתו להפוך מרשע גמור לצדיק גמור על-ידי הרהור תשובה בלבד?

הדבר יובן בהקדמת מהות הפגם שנוצר על-ידי מעשה העברה. בכל מעשה עברה נגרמים שני דברים: קודם כל, העברה היא פריקת עול מלכות שמים. יהודי הוא עבדו של הקב"ה, כמו שנאמר⁷ "כי לי בני-ישראל עבדים", ולכן בטבעו יש עליו עול מלכות שמים. בתודעתו של יהודי ירא-שמים חדורה ההכרה שיש מלך, שהוא משועבד לו וחייב בקיום

3 רמב"ם הלכות תשובה פ"א ה"א.

4 רמב"ם שם פ"ב ה"ט.

5 חלקת מחוקק לאה"ע שם סקמ"ד. ב"ש שם סקמ"ה.

6 ויקרא כה, נה.

7 שהרי כל מטרת העונש היא לשם מירוק והסרת הפגם. כדברי הגמרא

(מכות כג, א) "כשלקה הרי הוא כאחין". וראה יומא פ"א "סורין

ממרקין". ככל שהפגם גדול וחמור יותר – העונש המסירו חמור

יותר.

8 בבא מציעא צ, ב.

פגע בזולתו או בממונו, הרי מחיקת הפגם בשלמות היא רק על-ידי שהוא מפייס את חברו ומחזיר לו את הממון שנטל ממנו.

בלא 'תיקוני תשובה' אלה (וידוי ובקשת מחילה), אמנם ייתכן שהאדם יהיה צדיק, על-ידי מחשבת התשובה, אבל הפגם הנפשי עדיין לא הוסר ועדיין לא תוקן.

על-פי-זה מובן מדוע המקדש את האשה בתנאי שהוא צדיק גמור, מקודשת מספק: ההגדרה ההלכתית מיהו צדיק ומיהו רשע תלויה במהותו של האדם: יהודי שיש עליו עול מלכות שמים ומרגיש בנפשו שהוא עבדו של הקב"ה – הוא צדיק; ואילו אדם שפרק מעליו עול ה' ואינו חש את מרותו – הוא רשע. לאור זה, גזלן שהרהר בתשובה והחליט בתוקף שמהיום והלאה הוא מקבל עליו עול מלכות שמים ולא יעבור עוד על רצון ה' – הוא צדיק, גם אם עדיין לא אמר וידוי ולא החזיר את הגזילה. אמנם את הזוהמה שדבקה בנפשו על-ידי הגזילה הוא עדיין לא ניקה, אבל מגדר רשע הוא כבר יצא⁹.

זו משמעות דבריו של אדמו"ר הזקן בתחילת 'איגרת-התשובה'. בראשית דבריו הוא מגדיר את מהות התשובה עצמה, ולכן כתב ש"מצוות התשובה מן התורה היא עזיבת החטא בלבד", מבלי להזכיר וידוי ובקשת מחילה. אחר-כך הוא שולל את עניין התעניות, באומרו שהם אינם שייכים כלל למצוות התשובה. הוא מוכיח זאת מכך ש"לא הזכירו הרמב"ם והסמ"ג שום תענית כלל במצוות התשובה". והעובדה שאת הוידוי ובקשת המחילה הם הזכירו, אינה סותרת את הקביעה

ש"מצוות התשובה מן התורה היא עזיבת החטא בלבד", שהרי מלבד עצם מהות התשובה (עזיבת החטא וקבלת-עול מלכות שמים), שעל-ידה נהפך האדם מרשע לצדיק, הוא זקוק גם ל'תיקוני התשובה' – הוידוי ובקשת המחילה, המנקים ומתקנים את הפגמים, מכיוון שגם מירוק וניקיון הנפש הם חלק ממטרת התשובה.

[מה-שאיין-כן התעניות, אף שגם להן חלק בגמר הכפרה, כמבואר בפרק ב', שאדם שחטא וסרח למלך, אזי מלבד הסרת הלכלוך, הנה כדי שיהיה חביב לפני המלך כמו קודם ססרה, עליו להביא לו דורון-קרנן, ומשחרב בית-המקדש התעניות הן הדורון¹⁰; בכל-זאת הן אינן חלק מעניינה של התשובה. ולכן התעניות אינן בכלל מצוות התשובה מן התורה].

עבד נאמן אינו מורד באדונו

ב. הגדרה זו למהות מצוות התשובה נושאת עמה גם קולא גדולה וגם חומרה גדולה. הקולא היא – הפשטות שבה יכול האדם לשוב בתשובה. כדי שהאדם יעזוב את דרכו הרעה ויהפוך לצדיק מספיקה החלטתו לקבל עליו עול מלכות שמים מכאן ולהבא, עד שאין הכרח אפילו בוודוי, בקשת מחילה והשבת הגולה.

מצד שני יש כאן חומרה גדולה. לכאורה נדמה, שההחלטה הנדרשת בתשובה היא, שהאדם יקבל עליו מכאן ולהבא לא לעבור עוד על חטא מסויים זה שעליו עבר. אבל אדמו"ר הזקן כותב, שההחלטה לקבל עליו עול מלכות שמים מכאן ולהבא צריכה

להיות "שיגמור בליבו בלב שלם לבד ישוב עוד לכסלה למרוד במלכותו יתברך ולא יעבור עוד מצוות המלך ח'ו הן במצות עשה והן במצות לא תעשה". כלומר, נדרשת כאן קבלה על העתיד שלא יעבור עוד על שום עברה, איזו שתהיה!

והטעם לכך הוא, מפני שעיקר החסרון שנעשה על-ידי החטא אינו כל-כך הפגם שבמעשה המסויים של החטא המוגדר שחטא, כמו הסיבה שהביאה לחטא – פריקת עול מלכות שמים ועול מצוות. לכן גם התשובה והתיקון לכך אינם יכולים להסתכם בזה שהאדם מקבל עליו להיזהר באותו הדבר שנכשל בו, אלא גם בתיקון הסיבה שהביאה לחטא. החטא נבע מכך שהאדם פרק מעליו עול מלכות שמים ועול מצוות, ובכך נעשה רשע, והתיקון הוא, שיחזור ויקבל עליו מחדש עול מלכות שמים ועול מצוות, ויגמור בליבו שלא ימרוד במלכותו יתברך ולא יעבור עוד על מצוות המלך כלל.

כלומר, הבעיה בחטא אינה רק במעשה פרטי זה או אחר, אלא בעיה במהות האדם, בכללותו, שאינו נרתע מלמרוד במלכותו יתברך ומלעבור על רצונו. לכן אין זה מספיק שהתיקון יהיה קשור למעשה החטא בלבד, אלא יש צורך בשינוי בכללות האדם, בכל מהותו. ההבדל בין אדם שיש עליו עול מלכות שמים לאדם שפרק מעליו עול מלכות שמים הוא הבדל במהות – הראשון הוא עבד ה'; והאחרון מרגיש חופשי לעצמו.

[חשוב להבהיר, שאף-על-פי שנתבאר לעיל שכל¹¹ מעשה עברה יש בו פריקת עול מלכות שמים, בכל-

זאת עדיין אין זה אומר שכל יהודי שנכשל בחטאים, כמו ביטול תורה או ליצנות וכיוצא-בזה, מהמצוות הקלות שאדם דש בעקביו, ייקרא רשע ויפסל לעדות. כדי להיקרא 'רשע' שפסול לעדות יש צורך בתנאים מסויימים¹².

לעניין פסולי עדות יש בהחלט הבדל בין העברות. יש עברות שבני-אדם חשים בבירור שעל-ידן הם פורקים מעליהם עול מלכות שמים (מחמת חומרתן בעיני האדם); ויש עברות שבני-אדם אמנם יודעים שבעשייתן הם ממרים את פי ה', אבל הם אינם מרגישים את המרידה בקב"ה (מחמת קלותן בעיני האדם). וכאשר מדובר על ההגדרה ההלכתית מהו 'רשע' שפסול לעדות, קיימים הבדלים הנ"ל, ורק עברות חמורות, שרוב בני-אדם מרגישים שעשייתן היא מרידה במלכות, פוסלים לעדות.

אולם בספר התניא הדיון הוא לא בהיבט זה של הדברים, אלא בנוגע לעניין פנימי יותר. אדמו"ר הזקן אומר, שכאשר אדם עושה תשובה צריכה קבלת-העול לחדור לכל מציאותו, ואם יש עברות קלות שבהן הוא ממרה את פי ה', הרי בנוגע לעברות אלה הוא מתנהג כאדם חופשי. אמנם באופן כללי יש עליו עול מלכות שמים, אבל בפרטים מסויימים הוא חופשי לעצמו. אדרבה, עצם העובדה שהוא יודע שעל-ידי החטאים הללו הוא ממרה את פי המלך הקב"ה, ובכל-זאת אינו חש ומרגיש בנפשו שזו מרידה, זה עצמו מעיד על פריקת העול שלו. התנהגותו זו מגלה שעול מלכות שמים אינו קבוע מספיק עמוק בנפשו ובתודעתו, ועד שאינו מרגיש שמעשים אלה מהווים מרידה במלכות. על דבר זה עצמו צריך האדם לעשות תשובה. הוא צריך

לחזור ולקבל עליו את עול מלכותו של הקב"ה מחדש ולהחדיר בקרבו את יראתו בעומק יותר – "שיגמור בליבו בלב שלם לבד ישוב עוד לכסלה למרוד במלכותו יתברך" – בשום אופן ובשום עניין].

לסיכום: בחלק הראשון של 'איגרת התשובה', בשלושת הפרקים הראשונים, מבאר אדמו"ר הזקן שלושה שלבים בסדר התשובה (מהבחינה ההלכתית): א) עצם מהות התשובה – עזיבת החטא; ב) 'תיקוני תשובה' – קינוח והסרת הלכלוך על-ידי וידוי ובקשת מחילה (ובעברות שבין אדם לחברו – לפייס את חברו); ג) התעניות. אף שאין הן בכלל 'תיקוני תשובה', בכל-זאת גם להן חלק בגמר הכפרה ושלמותה (כנ"ל בסעיף א').

להשיב את האות ה' של שם הוי"ה

ג. החלק השני של 'איגרת-התשובה' עוסק בביאור עניין התשובה על-פי פנימיות התורה. וכך כותב רבנו בתחילת פרק ד': "ואולם כל הנ"ל (עניין התעניות ונתינת הצדקה, שנחשבים כנתינת דורון למלך, לרצותו, כמבואר בפרק הקודם) הוא לגמר הכפרה ומירוק הנפש לה' אחר התשובה", אבל בשביל "התחלת מצוות התשובה ועיקרה, לשוב עד ה' באמת ובלב שלם", בהכרח להקדים ולבאר היטב "מה שכתוב בזוהר הקדוש בביאור מלת תשובה על דרך הסוד".

הוא מביא את פירוש הזוהר, שהמילה 'תשובה' מורכבת משני

חלקים: 'תשוב-ה'. כלומר, להשיב את הה"א של שם הוי"ה למקומה. בזה יש שתי בחינות: ה' תתאה (ה"א אחרונה שבשם הוי"ה) – תשובה-תתאה; ה' עילאה (ה"א ראשונה שבשם הוי"ה) – תשובה-עילאה, בפרקים הבאים מבאר רבנו הזקן את עניינן של שתי בחינות התשובה האלה.

בתחילה הוא מבאר את עניינה של 'תשובה-תתאה'. תמצית הדברים¹³ היא, שעניינה ו'מקומה' של ה' תתאה (אחרונה) שבשם הוי"ה הוא – דרגת האלוקות שנעשית מקור ושוורש לנשמתו של היהודי, כפי שהיא למטה בעולם-הזה. כלומר, האות ה' האחרונה של שם הוי"ה מייצגת את האור האלוקי שיורד למטה, וממנו מקבלת הנשמה את חיותה. כשהאדם חוטא, הוא פוגם לא רק בנפשו, אלא גם במקורה האלוקי – באות ה' האחרונה של שם הוי"ה. לכן "על-ידי מעשיו הרעים ומחשבותיו" הוא מוריד את הה' האחרונה שבשם הוי"ה אל תוך היכלות ה'סטרא אחרא' ו'הקליפות' כביכול, "זוהי בחינת גלות השכינה כביכול, להשפיע להיכלות ה'סטרא אחרא' אשר שנאה נפשו יתברך"¹⁴.

תשובה נכונה היא אפוא לא רק להוציא את הנפש מ'הקליפות', אלא גם להחזיר את השפעת השכינה למקומה. וזהו הפירוש 'תשוב-ה' – להשיב את הה' תתאה (השפעת השכינה) למקומה¹⁵.

נשאלת השאלה, מה מוסיף ביאור זה בעבודת התשובה של האדם? הלוא העניין של השבת ה' תתאה למקומה הוא תוצאה בלבד של פעולת האדם, ואינו עניין שמוסיף לכאורה בעבודתו, ואם-כן מדוע כתב אדמו"ר הזקן ש"הכרח לבאר היטב בהרחבת

הגלות ועוד).
14 סוף פרק ו'.
15 זהו בעצם תוכנו של מאמר חו"ל על הפסוק "ושב ה' אלוקיך את שבותך" (דברים ל, ג), "והשיב לא נאמר אלא ושב, מלמד שהקב"ה שב עמהן מבין הגליות" (מגילה ט, א).

את פיו" (רמב"ם הלכות מלכים פ"ג ה"ח). והטעם הוא, כיוון שכל עברה, אפילו הקלה ביותר, על רצון המלך נחשבת למרידה בו. אם-כן על-אחת-כמה-וכמה שכך הוא הדבר במלכות שמים.
12 כמבואר בשולחן-ערוך חושן-משפט סימן לד.
13 בפרקים ד-ה-ו-ז. (מקדים לבאר את עניינן של כל ד' האתיות שבשם הוי", ואת כללות עניין השפעת אלוקות ב'קליפות' בזמן

"עושה מעשה עמך"; אלא שבנוגע לתיקון הפגם הוא "מעוות שלא יוכל לתקן".

10 ובדורותינו אלה שהתעניות עלולות להביא לחולי או חולשה ח"ו, נתינת צדקה מהווה תחליף לקורבנות (אגה"ת פרק ג).

11 וכמו שבמלך בשר ודם "אפילו גזר על אחד משאר העם שילך למקום פלוני ולא הלך . . חייב מיתה . . שנאמר 'כל איש אשר ימרה

9 הדבר מוכח מדברי המשנה במסכת יבמות (כב, א) האומרת שממור חייב על הכאת אביו, ושואלת הגמרא (שם ע"ב) הרי בעיני "עושה מעשה עמך"? ומתרצת הגמרא שמדובר שעשה תשובה. וממשיכה הגמרא להקשות: הרי זהו "מעוות שלא יוכל לתקן"? ומתרצת הגמרא ש"השתא מיהא עושה מעשה עמך הוא". ולאור הנ"ל הדבר מובן היטב – בזה שעשה תשובה וקיבל עליו שלא לחטוא הוא בכלל

הביאור" עניין זה לשם "התחלת מצוות התשובה ועיקרה?"

בהמשך ה'איגרת' מבאר רבנו הזקן את עניינה של 'תשובה-עילאה' (הקשורה עם ה' עילאה, האות ה' הראשונה, שבשם הוי"ה), בעבודת האדם. 'תשובה-עילאה' זו אין עניינה לתקן את הפגמים שנוצרו על-ידי החטאים ולהחזיר את האדם למצבו כפי שהיה קודם החטא, אלא יתרה מזו, "אחר שרוח עברה ותטהרם (על-ידי 'תשובה-תתאה'), אזי תוכל נפשם לשוב עד הוי"ה ברוך-הוא ממש ולעלות מעלה-מעלה למקורה, ולדבקה בו יתברך ביחוד נפלא, כמו שהיתה מיוחדת בו יתברך בתכלית היחוד בטרם שנפחה ברוח פיו יתברך לירד למטה ולהתלבש בגוף האדם (וכמו על-דרך משל באדם הנופח ברוח פיו, בטרם שיוצא הרוח מפיו הוא מיוחד בנפשו)"¹⁶.

תשובה זו היא מהדרגות הגבוהות ביותר בעבודת ה'. זו אינה תשובה על חטאים, אלא להפך, היא מתחילה רק אחרי שנטהר האדם מחטאיו על-ידי ה'תשובה-תתאה'. יתרה מזו, אפילו צדיק, שלא חטא מעולם, ועול מלכות שמים שורה עליו בשלמות, שייך לתשובה זו.

גם הצדיק, ביטולו ושיעבודו לקב"ה כאשר הוא נשמה למטה, בעולם הזה, אינם דומים כלל לאיחוד של נשמתו עם הקב"ה למעלה, קודם ירידתה למטה להתלבש בגוף הגשמי. קודם ירידתה הייתה הנשמה מאוחדת עם הקב"ה לגמרי, ואילו לאחר ירידתה למטה היא נעשית בבחינת 'מציאות'. עצם הירידה גורמת למרחק מסויים בין הנשמה לבין מקורה האלוהי. אמנם

כל 'מציאותו' של הצדיק היא עבדות וביטול אל אדונו הקב"ה, עד שאין לו מאומה משל עצמו, אבל סוף-סוף, למרות הביטול הנעלה, גם עבד אינו דבר אחד ממש עם האדון-האדון הוא אדם לעצמו והעבד הוא אדם לעצמו, וכך גם עם הצדיק, אף שהוא עבד ה', הוא בכל-זאת מציאות לעצמו. אולם לפני ירידתה למטה הייתה הנשמה מאוחדת לגמרי עם הקב"ה.

יתרה מזו, גם בהיות הנשמה למעלה יש שתי דרגות: לאחר ה'ויפח באפיו נשמת חיים'¹⁷ ולפניו. לאחר ה'ויפח' הנשמה היא כבר מציאות של התפשטות, ובדוגמת מציאות ההבל שנעשה על-ידי נפחת האדם (דרגה זו נרמזת באות ה' עילאה, שבשם הוי"ה המורה על התפשטות); ואילו לפני ה'נפחיה' הנשמה אינה מציאות כלל לעצמה, אלא היא מאוחדת בעצמותו יתברך כדבר אחד ממש, כשם שבבן-אדם, להבדיל, לפני נפחתו, ההבל אינו קיים כלל, וכל מציאותו מתחילה רק לאחר שניפח (דרגה זו נרמזת באות ה' שבשם הוי"ה, המורה על הקשר העצמותי (שלמעלה מהתפשטות) של יהודי באלוהות).

וזהו עניינה של עבודת ה'תשובה עילאה': להביא את הנשמה, כפי שהיא כאן למטה, לאיחוד נעלה כזה באלוהות, כפי שהייתה עוד לפני ה'ויפח'!

וכאן מתעוררת הקושיה: מדוע מבאר אדמו"ר הזקן, כהכרח ל"התחלת מצוות התשובה", את עניינה של 'תשובה עילאה'? מה הקשר בין עבודה נעלית זו (השייכת גם לצדיקים גמורים שלא חטאו מימיהם) ל"התחלת מצוות התשובה", על העברות שעבר האדם?

מי במרכז – האדם או העניין

ד. קודם שניגש להסברת העניין, יש להקדים ולבאר יותר את עניינה של עבודת ה'תשובה-עילאה' ומעלתה על ה'תשובה-תתאה', וכיצד ובמה מתבטא איחוד נעלה זה (של הנשמה באלוהות), עד שאפשר לדמותו לביטולה ואיחודה של הנשמה באלוהות כפי שהייתה "בטרם שנפחה".

ידוע¹⁸ שארבע האותיות של שם הוי"ה נחלקות לשניים: החלק העליון, האותיות י-ה, מייצגות את דרגת המוחין (' – חכמה, ה' – בינה); והחלק התחתון, ו-ה, מייצגות את דרגת המידות ('ו' – שש המידות הראשונות וה' אחרונה – מידת המלכות). מבואר בתורת החסידות, שבאופן כללי שתי הדרגות בתשובה הן כנגד שתי בחינות אלו: 'תשובה-עילאה' קשורה לעבודת המוחין; ו'תשובה-תתאה' קשורה לעבודת המידות¹⁹.

עניינם של המוחין והמידות בנפש האדם הוא, שעל-ידם הוא מתקשר עם העולם שמחוץ לו. בשניהם יש לנו האדם ויש הדבר שעמו מתקשרים, אבל יש הבדל על מי מהם ההדגשה: במוחין ההדגשה היא על הדבר שעמו מתקשרים; ובמידות ההדגשה היא על האדם²⁰.

כאשר האדם עוסק בהבנה והשגה, הדגשתו צריכה להיות על הבנת הדבר. כדי להבין את הסוגיה לאמיתתה, כפי שהיא, הוא חייב לסלק את מציאותו האישית מהעניין. בשום אופן אסור שיהיו לו פניות אישיות, מאחר שאם יהיה לו אינטרס אישי לצדד בתפיסה

מסוימת, השוחד יעזור את עיני שכלו והוא לא יבין את העניין לאמיתתו. הכרחי שהאדם 'פשוט' את מציאותו ויתבונן וירגיש (בשכלו) את עניינו של הדבר בלבד. וככל שיצליח להפשיט את עצמו ממציאותו האישית – יבין טוב יותר את הדבר.

לעומת זה, במידות ההדגשה היא על מציאות האדם. הסיבה שאדם אוהב משהו היא מפני שהוא מרגיש שהדבר טוב בעבורו. כאילו נאמר, שלצורך התעוררות המידות הדבר הנאהב צריך להיות מצומצם לפי ערכו ומצבו של האדם. ההתעסקות היא (לא עם מהותו של הדבר כפי שהוא לעצמו, אלא) כפי שהוא מתייחס ומשפיע על האדם.

במילים פשוטות: בשכל העיקר הוא (הבנת) עניינו של הדבר כפי שהוא; ולכן גם יחסו של האדם אל הדבר הוא כאשר הוא מופשט ממציאותו האישית. ואילו במידות העיקר הוא מציאות האדם – הוא נמשך למה שטוב בעבורו ומתרחק ממה שרע לו. לכן גם התעסקות עם הדבר שמחוצה לו, היא עם הדבר כפי שהדבר מתייחס אליו.

בדומה לזה הוא ההבדל בין המוחין והמידות בעבודת ה':

בעבודת המוחין ההדגשה היא על העניין האלוהי כשהוא לעצמו. המטרה היא לתפוס, להשיג ולהכיר את גדולתו של הקב"ה, כפי שהיא מצד עצמה, לא רק כפי שהיא משפיעה על מציאות האדם. לכן גם מצד האדם יש צורך ש'תפשט' ויצא מעצמו ומאישיותו, ויתעסק בהשגת ובקליטת העניין האלוהי.

אולם בעבודת המידות ההדגשה היא על-כך שהעניין האלוהי 'ירד'

וישפיע על מציאותו של האדם. העובדה שהאדם מתבונן ומכיר את הגדלות האלוהית, שאינה שייכת לענייני הבריאה, לא בהכרח תעורר את אהבתו אליו. אפילו כאשר הוא יתבונן בכך שבאופן כללי קרבת אלוהים היא דבר טוב, עדיין אין זה מספיק

ה'כיוון' והמטרה של אדם שמכיר ויודע את פנימיותו האמיתית, שונה לגמרי מאדם שאינו מכיר זאת. פנימיותה של ה'תשובה-תתאה' והקבלת-עול לאור הכרת האמת של ה'תשובה-עילאה', היא שאיפה וחתירה להתאחד עם הקב"ה באיחוד גמור

כדי לפעול על מציאותו האישית, שמשיכתו תהיה לאלוהות. כדי שתהיה 'תזוזה' בליבו של האדם, יש צורך שהוא ירגיש שאלוהות זה דבר טוב בעבורו – "קרבת אלוהים לי טוב"²¹. בלא תחושה זו לא שייך שתתעורר האהבה לה'. לכן התבוננותו צריכה להיות בדרגות האלוהות השייכות לבריאה וקרובות למציאותו.

העובדה שעבודת המוחין עניינה

הוא להשיג את האור האלוהי כפי שהוא (ולא כפי שהוא מצומצם ושייך לענייני האדם כבעבודת המידות), מוכיחה שזה סוג עבודה נעלה יותר מעבודת המידות.

אבל הדבר דורש ביאור: עובדה היא, שכדי להבין עניין אלוהי אין צורך ביגיעה רבה כל-כך; אולם כדי שהאדם יצליח לעורר בליבו מידות של אהבת ה' ויראתו, נדרשת עבודה רבה ויגיעה עצומה. דבר זה עצמו (שעבודת המידות דורשת יגיעה גדולה יותר) מוכיח שזו עבודה נעלית יותר. אם-כן כיצד תואם הדבר את מה שנתבאר לעיל, שעבודת המוחין נעלית יותר?

ההסבר לכך פשוט: בעבודת המוחין האדם אמנם יכול להבין ולהשיג ענייני אלוהות נעלים, ואפילו עניינים שלמעלה משייכות לבריאה²², אבל מכיוון שאצל רוב בני-האדם ההבנה היא על-ידי שהוא מפשיט ו'עוזב' את מציאותו, ומתעסק בהבנת העניין (כפי שהוא למעלה משייכות למציאות האדם), הרי הבנת העניין אינה משפיעה ואינה משנה את אישיותו. אמת שכאשר אדם מתוודע לתפיסת-עולם מעמיקה יותר, נעשה שינוי בהשקפתו, אבל שינוי בהשקפת-עולם של האדם אינו שינוי במהותו העצמית. זהו שינוי בהסתכלותו על דברים שסביבו. השכל משמש כ'עינים' להבין 'ולהסתכל' על דברים אחרים, אבל הוא אינו מהותו של האדם.

ולכן, למרות שגם שינוי בהשקפת האדם דורש יגיעה – כדי לשנות את הגישה הטבעית שרואה בענייני עולם-הזה מציאות קיומית והכרחית, להבנה והכרה שהעולם (מצד עצמו) אינו אמיתי ומציאות אמיתית היא

ענוותנותו". כלומר: גדולתו של הקב"ה בענייני הבריאה, "הגדולה זו מעשה בראשית" (ברכות נח,א), היא בעצם ענווה והשפלה ביחס לגדולתו העצמית. וכביטוי השגור בחסידות "לא זה הוא עיקר האלוהות מה שהעולמות מתהווים ממנו" (ראה לקוטי-תורה שיר השירים דף ח טור א, ועוד).

21 תהילים עג,כח.
22 וכמבואר בחסידות, שהגדלות האלוהיות אותה רואים בנפלאות הבריאה ("מה גדלו מעשיך ה'" ו"מה רבו מעשיך ה'"), אינה מבטאת כלל את גדולתו העצמית שלמעלה משייכות לענייני הבריאה. ועל-זה נאמר "במקום שאתה מוצא גדולתו של הקב"ה שם אתה מוצא

שבפרטיות יש ארבע דרגות בתשובה: שתי בחינות ב'תשובה-תתאה' – עבודה הקשורה עם ה"א תתאה ועבודה הקשורה עם הו"א; ושתי בחינות ב'תשובה-עילאה' – עבודה הקשורה עם ה"א עילאה ועבודה הקשורה עם הו"ד.

20 הבדל זה הוא בתכונת השכל והמידות מצד עצמם, גם בלי קשר לעבודת ה' שעל-ידם.

16 אגה"ת פרק ח.
17 בראשית ב,ו.
18 ראה אגה"ת פרק ד', ועוד.
19 כלומר, אף שבפרטיות 'תשובה-תתאה' קשורה לה"א תתאה ו'תשובה-עילאה' קשורה לה"א עילאה, מכל מקום באופן כללי 'תשובה-תתאה' שייכת לעבודת המידות, ו'תשובה-עילאה' שייכת לעבודת המוחין. וראה לקוטי-תורה במדבר (דף עג ואילך)

רק רוחניות ואלוקות – צריך ללמוד הרבה ולהתבונן, אבל סוף סוף, מכיוון שהשינוי הוא רק בהשקפתו ובהסתכלותו של האדם על עניינים אחרים ולא שינוי במהותו העצמית, אין צורך ביגיעה רבה כל-כך.

היגיעה הגדולה נדרשת בעבודת המידות דווקא. המידות הן גדרי מציאותו של האדם. אדם רגיל, אהבתו נתונה לענייני העולם-הזה, ומכאן שמציאותו קשורה עם עניינים אלה. אלה הם הדברים המושכים אותו ומהם הוא מושפע. עניינה של עבודת המידות הוא, 'לקחת' את ענייני האלוקות ולהורידם ולהתאימם לרמתו ולשנות את טבעו. העבודה היא לשנות את האדם: לפני ההתבוננות הוא היה בן-אדם שנמשך לתאוות העולם-הזה; וההתבוננות בטובו של הקב"ה כלפיו, פועלת עליו שאהבתו תהיה לאלוקות. לשנות בן-אדם – זו עבודה קשה²³.

אם-כן, כאשר מדובר על דרגת העניין שבו עוסק האדם, אזי עבודת המוחין נעלית יותר. בעבודה זו הוא עוסק באלוקות כפי שהיא, ואילו בעבודת המידות הוא עוסק בעניין האלוקי כפי שהוא משפיע עליו, ולכן עבודת המוחין נעלית יותר. אבל כאשר מדובר על דרגת האדם, אזי עבודת המוחין אינה פועלת שינוי ממש במציאותו כשהוא לעצמו, ואילו עבודת המידות משנה את מהותו, את רגשותיו האישיים. ומבחינה זו – עבודת המידות נעלית יותר.

עבודת המוחין ועבודת המידות

ה. ההבדל המהותי שנתבאר בין

המוחין למידות (שהמוחין אינם קשורים לאישיותו של האדם מה- שאין-כן המידות), הוא כאשר מדובר על מבנה המוחין והמידות של רוב בני-האדם.

אבל מבואר בחסידות²⁴, שיש סוג אנשים שאצלם המוח נעלה הרבה יותר מהרגיל, ואצלם השגת המוח ומציאות האדם הן דבר אחד. ביאור הדברים: באופן ההשפעה והמעבר של השכל אל המידות יש שני אופנים:

(א) הסדר הרגיל הוא, שהשכל יורד ומצטמצם לפי ערך המידות. מכיוון שהבנת העניין כשלעצמו (לא כפי שמתייחס לאדם) הוא למעלה משייכות לאדם, לכן כדי שתתעורר אהבה ומשיכת-ליבו של האדם לעניין, יש צורך 'להוריד' את העניין ולשייכו למציאותו. השכל צריך להצטמצם על-פי המידות ולהשפיע אליהם²⁵.

כך הוא הסדר אצל רוב בני-אדם;

(ב) אבל יש אופן נוסף. יש אנשים שסוג המוחין והמידות שלהם נעלים מאוד, והבנת המוח שלהם גוררת אחריה ומרוממת את ליבו ומהותו של האדם. כלומר, אין זה שהאדם מוגדר בגדרי מציאותו והשגתו והבנתו הם דבר נפרד ממהותו (וייתכן שישגי בשכלו השכלות עמוקות בידיעת אלוקות ובכל-זאת טבע מציאותו לא ישתנה כל-כך), אלא העניין שמשגי השכל תופס את כל מציאותו, וליבו ורגשותיו נעשים על-פי השגתו. לא המוח יורד אל הלב, אלא להפך, הלב נגרר אחר המוח.

אצל בעלי מדרגה אלה, עבודת המוחין נעלית יותר מעבודת המידות. אצלם קיימות שתי המעלות יחד: הם מתבוננים בעניין האלוקי עצמו (לא כפי שהוא מתייחס ומשפיע על

מציאות האדם), ועניין זה עצמו מאיר בתוכם ותופס את ליבם, עד שכל מהותם מתרוממת לדרגה שבה הם מתבוננים.

לסיכום: בעבודת המידות, האור האלוקי שמשפיע ופועל על האדם הוא רק כפי שיוירד ומצטמצם ונותן מקום למציאות האדם; ואילו בעבודת המוחין האדם 'תופס' ומשיג את האור האלוקי כפי שהוא בעצמיותו. אבל גם בזה ייתכן שלאמיתו של דבר מציאותו של האדם אינה שייכת לאלוקות שלמעלה מגדריו. מצד טבעו ורגשותיו הוא נשאר במציאותו ובגדריו, אלא שבדעתו ובהשגתו משיג האדם ענייני אלוקות נעלים ביותר, שלמעלה משייכות אליו ולבריאה. בשני אופנים אלה האדם הוא מציאות לעצמו והאור האלוקי הוא דבר לעצמו. ובלשון החסידות נקראים בחינות אלה 'חיצוניות המוח והלב'.

עניינה האמיתי של עבודת המוחין הוא, שהאדם אינו נשאר כמציאות לעצמו. האור האלוקי אינו צריך להצטמצם ולרדת לדרגתו, אלא ההתבוננות בענייני אלוקות ואחדות ה' בדרגות הגבוהות ביותר, גוררת את מציאות האדם ובמהותו הוא נעשה בהתאם להשגת העניינים הנעלים בהם עוסק. ובלשון החסידות נקראת בחינה זו 'פנימיות המוח והלב'.

כלומר: ההבדל המהותי בין עבודת המוחין לעבודת המידות, הוא לא רק באיזה כוח עובד האדם את בוראו (בשכלו או במידותיו), אלא בעיקר בדרגתו של האדם עצמו. כאשר המוח והלב של האדם הם בבחינת חיצוניות, אזי גם כאשר האדם עוסק בהשגת המוח, בכל-זאת הוא נשאר מציאות לעצמו; אולם כאשר המוח והלב הם

בבחינת פנימיות, אזי כל מהותו של האדם נעשית כפי השגת שכלו.

וזהו ש'תשובה-תתאה' שייכת למידות ו'תשובה-עילאה' למוחין. 'תשובה-תתאה' שייכת לה' תתאה – מקור נשמת היהודי כפי שיוירדת למטה לעולם הזה. מצד עניין זה שבנשמה, האדם הוא מציאות לעצמו וסוג עבודתו היא עבודת המידות: 'לקחת' את העניין האלוקי השייך לדרגתו ולפעול על מציאותו – לקבל עליו את עול מלכותו של הקב"ה ואף לעורר בקרבו אהבה אליו. ואם קרה שהאדם הסיר את האור האלוקי מעליו על-ידי חטאיו – עניינה של התשובה-תתאה הוא, לחזור ולקבל עליו עול מלכות שמים ולהיות עבד ה'. אבל גם כאשר הוא עבדו של מלך, הוא עדיין מציאות לעצמו. העבד, ככל שבטל אל המלך, הוא לא המלך בעצמו.

לעומת זאת, עניינה של 'תשובה-עילאה' הוא, להשיב ולקשר את דרגת ה' עילאה, ה'מציאות' וההתפשטות שבנשמה, עם ה'יוד' – עם האיחוד העצמתי שלה בקב"ה. להביא את האדם לייחוד באלוקות כפי שהיה עוד לפני ה'ויפח', לפני שהנשמה נעשית למציאות. ועניין זה שייך לעבודת המוחין (באמיתת מדרגתה), שהשגת המוח בענייני אלוקות הנעלים ביותר, תופסים את כל מהותו והוא עצמו משתנה ונעשה כפי השגת המוח. הוא מאבד את מציאותו, וכל אישיותו נעשית העניין שאותו הוא משיג.

[אפשר קצת להמחיש זאת על-ידי דוגמה מאדם המסתכל בציור. לפעמים עלול לקרות שהאדם יעמוד מול הציור כמה שעות ויסתכל מתוך תענוג בציור. אדם שיחלוף במקום יכול לשאול מה עושה אדם זה מול הציור שעות רבות כל כך? הרי הוא כבר ראה את כל הפרטים שבציור

והבין את משמעותו, ועל מה הוא מסתכל אפוא כל-כך הרבה? התשובה לכך היא, שאין את מי לשאול. הציור תפס כל-כך את מהותו, עד שמציאותו האישית אבדה. הציור כאילו 'שאב' אותו אל תוכו. בדומה לזה בנמשל: ההתבוננות בעניין האלוקי תופסת את כל פנימיותו, עד שכל-כולו נכלל בעניין שבו הוא מתבונן].

אחדות אמיתית עם הקב"ה

ו. זהו גם הטעם שהזוהר אומר (הובא ב'איגרת-התשובה' סוף פרק ח') ש'תשובה-עילאה' היא על-ידי ש"יתעסק באורייתא בדחילו ורחימו דקודשא בריך הוא", מכיוון שייחוד נעלה זה, שמציאות האדם כביכול נעשית מהות אלוקית, נוצר בעיקר על-ידי העסק בתורה.

בלימוד התורה בא לידי ביטוי האיחוד של הנשמה עם האלוקות הרבה יותר מאשר על-ידי קיום המצוות. הגדר של מצוות, שתוכנן ציווי, ייתכן רק כאשר יש עולם ובו נמצא אדם שאותו מצווים. עצם עניין הציווי מלמד שהמצווה מתייחס למציאות של מצווה ואומר לו כיצד לנהוג. בלי אדם שאותו מצווים אי-אפשר לצייר מציאות של ציווי. אולם על התורה נאמר שהיא 'קדמה לעולם'²⁶ – התורה קיימת גם כאשר אין שום מציאות של עולם ואדם. הטעם לכך הוא, מכיוון שבתורה נרגש בגילוי שעניינה הוא (לא ציוויים אלינו, אלא) חכמתו של הקב"ה שלמעלה מציווי והתייחסות למציאות כלשהי. כלומר, אין זה כפי שמקובל לחשוב שדיני התורה ניתנו רק כדי שאם יקרה מקרה ש"שניים אוחזים בטלית" נדע כיצד רוצה הקב"ה שנהג. התורה

היא חכמתו של הקב"ה ומיוחדת עמו ביחוד גמור, וכשם שהקב"ה הוא למעלה מלהתייחס למציאות כלשהי וזולתו, כך גם חכמתו העצמית היא למעלה מכדי להיות ציווי לנברא. זה ש"שניים אוחזין בטלית... יחלוקו" זו סברא של הקב"ה כביכול. כך עלה בחכמתו יתברך.

הראיה לכך היא, ממה שאומרת הגמרא²⁷ על דיני עיר הנידחת ש"לא היה ולא עתיד להיות... אלא דרוש וקבל שכר". ולכאורה, אם כל עניינה של התורה הוא רק כדי שנדע כיצד מצווה עלינו הקב"ה להתנהג, לשם מה נתפרשו בתורה דיני עיר הנידחת? מזה מובן שבתורה יש גם עניין נעלה יותר. היא לא רק הוראות לאדם איך לנהוג, אלא זו חכמתו של הקב"ה כשהיא לעצמה, כפי שהוא מובדל ומרומם מלתת ציוויים לבני אדם.

זהו הפירוש ש'התורה קדמה לעולם' – עניינה של התורה הוא 'קודם' ולמעלה משייכות כלשהי לעולם (מה-שאיין-כן הגדר של מצוות הוא כפי שדיני התורה באו בצמצום כלשהו ונעשו ציווי לבני-אדם). ואת חכמתו העצמית הזאת נתן לנו הקב"ה, כדי שנלמד ונשיג ונתאחד עמו כפי שהוא בעצמותו.

אלא שגם בלימוד התורה ייתכנו שני האופנים הנ"ל: יש אופן שיהודי לומד תורה ומבינה, אבל אי-אפשר לומר שהתורה תפסה את כל מהותו. הוא בן-אדם לעצמו, שמשתמש במוחו להבין את חכמתו של הקב"ה. הוא לא נתעלה והתאים את מציאותו לחכמה הנעלית שאותה הוא לומד. ויש אופן שהתורה נעשית מהותו של האדם.

וכפי שנאמר על ה'בית-יוסף' "אני המשנה המדברת בפיך"²⁸: אין זה שהאדם הוא מציאות לעצמו והמשנה

לאהבת ה'. אלה שני סוגי בני-אדם.

24 ספר המאמרים משנת עת"ר עמוד יג, ועוד.

25 הצמצום בין השכל למידות מתבטא גם במבנה הגוף הגשמי: בין המוח ללב קיים 'מיצר הגרון' המפסיק ביניהם.

27 סנהדרין עא,א.
28 'מגיד מישרים' תחילת ויקרא.

26 ראה מדרש תהלים צ, ב"ר פ"ח, ב. תנחומא וישב ד. זוהר ח"ב מט,א.

שאותה הוא לומד היא דבר לעצמו, אלא "אני המשנה" עצמה, התורה כפי שהיא, היא המדברת מתוך גרונו. המציאות של האדם עצמו נעשית תורה ואלוקות, וכביכול האדם עצמו נעשה המלך, וכמאמר חז"ל – "מאן מלכי רבנן"²⁹.

זה הקשר בין לימוד התורה ל'תשובה-עילאה': לימוד התורה באמיתת עניינו הוא, שהאדם משתנה ומתורומם עד שכל מהותו נעשית תורה. הוא נעשה דבר אחד עם חכמתו של הקב"ה שלמעלה מכל שייכות למציאות הבריאה, בדוגמת הייחוד הנעלה של הנשמה באלוקות, כפי שהייתה עוד לפני שנעשתה מציאות על-ידי ה'וייפח'.

כל יהודי שייך לשלמות הכוללת

ז. אלא שעל-פי כל-זה, רק מתחזקת יותר השאלה הנ"ל (סעיף ג'): מדוע מביא אדמו"ר הזקן את ביאור עניינה של 'תשובה-עילאה' כהכרח ל"התחלת מצוות התשובה"? עבודה נעלית זו שייכת לכאורה רק לבעלי 'מוחין גדולות' וצדיקים גדולים השייכים ל'עבודת המוחין' במלוא משמעותה ולימוד התורה "לשמה" בדרגות הגבוהות ביותר?? מבאר הרבי זי"ע, שאדרבה, היא הנותנת. בכך רוצה אדמו"ר הזקן להשמיענו שיש שייכות בין שתי בחינות התשובה. כלומר, גם אדם שמצד דרגתו שייך לעבודה של 'תשובה-תאה' בלבד, צריך לקשור את עבודתו זו עצמה בעניינה של 'תשובה-עילאה'.

ה' התחנתה של שם הוי"ה אינה דרגה בפני עצמה; היא מהווה חלק משם אחד שלם, המורכב מכל ארבע האותיות. לכן, כל יהודי, גם מי שבגלוי

מאירה בו רק ה' התחנתה שבשם הוי"ה, שייך (במובן מסויים) לשלוש האותיות הראשונות של שם הוי"ה. גם עליו נאמר "חלק הוי"ה עמו"³⁰, חלק מכל שם הוי"ה.

ולעניין זה יש משמעות בעבודתו: אמנם עיקר התעסקותו צריכה להיות בלעבוד את עבודתו כמציאות של עבד – לקבל עליו את עול מלכותו של הקב"ה ולקיים את ציוויו, אבל בעבודה זו עצמה צריך להיות נרגש, שהיא נובעת מכך שבפנימיותו ובמהותו הוא אינו מציאות כלל לעצמו (אף לא כעבד שבטל אל אדונו), אלא מאוחד לגמרי עם הקב"ה. העובדה שהוא מקבל עליו עול מלכות נובעת מכך ששורשה האמיתי של נשמתו שלו, היא בקב"ה עצמו, עוד קודם 'נפחתו'. דרגת הנשמה כפי שירדה לבחינת ה' תתאה ונעשתה 'מציאות', גם היא קשורה עם שורש הנשמה, בחינת הוי"ד שבשם הוי"ה המורה על הייחוד העצמותי בקב"ה.

ועניין זה עצמו צריך להיות נרגש באדם. הוא צריך לחוש שהביטול החיצוני שלו (ביטול העבודות שבו), הוא 'התנוצצות' ממהותו הפנימית המיוחדת לגמרי באלוקות.

במילים אחרות: אין הפירוש שיש יהודים ששייכים לאות י', ה' (עילאה) או ו' שבשם הוי"ה, ויש מי ששייכים רק לה' תתאה; כל נשמה יהודית יש בה את כל ארבעת הדרגות שבשם הוי"ה, גם לאחר התלבשותה בגוף. זאת אומרת: בעצמיותו, כל יהודי מיוחד באלוקות לגמרי כפי שהיה לפני ה'ויפח'. ואדרבה, זו היא 'מציאות' האמיתית. אלא שבפועל עניין זה אינו נרגש בגלוי אצל רוב בני-ישראל, ומה שמאיר בגלוי הוא ה' תתאה, עניין העבודות בלבד. אבל עבודות זו אינה באה מעצמה, העבודות היא ביטוי ו'התנוצצות' ממהותו האמיתית של

היהודי – שהוא דבר אחד עם הקב"ה. ההבדל בין צדיקים הגדולים ובעלי-מדרגה ליהודים רגילים הוא, שאצל הצדיקים, בחינת נשמתם המלוכשת בגוף יש בכוחה לגלות את שורשה של הנשמה; את הייחוד העצמותי שלה עם הקב"ה כפי שהיא לפני (ולמעלה) מה'ויפח'; ואילו יהודים רגילים אינם יכולים לחוש זאת, וביכולתם לבוא רק לדרגת הביטול של עבד לאדונו. אבל גם יהודי כזה צריך לדעת שצד ה'מציאות' שבו הוא רק החלק הגלוי שלו, אבל במהותו הפנימית הוא אינו מציאות לעצמו כלל.

דבר זה משפיע גם על אופן חשבון-הנפש והתשובה של היהודי על חטאיו. לאחר הכרת המהות הפנימית של היהודי (שהיא היסוד לטבע העבודות והקבלת-עול שבו), הוא יבין שהחטא אינו בעיה של פריקת-עול בלבד; החטא מורה גם על כך שהוא אינו מרגיש כלל (אפילו בדעתו) את מהותו הפנימית. חסר לו בידיעה ובהכרה שבעצם אין לו שום מציאות לעצמו וכל מהותו היא – ייחודו באלוקות. אם עניין זה היה נרגש אצלו כיסוד לעול מלכות שעליו – הוא לא היה יכול לבוא לידי פריקת עול על-ידי החטא.

קבלת-עול תקיפה ואמיצה יותר

ח. על-פי-כל-זה מובן מדוע כאשר אדמו"ר הזקן בא לבאר בתחילת פרק ד' את "התחלת מצוות התשובה" (שעניינה הוא שיגמור בליבו בלב שלם שלא ישוב לעבור על מצוות המלך), הוא מביא את פירוש הזוהר שתשובה היא 'תשוב-ה' (אף שלכאורה זו תוצאה בלבד מעבודת התשובה שלו). בכך הוא מבאר, שבעבודת התשובה צריך להיות נרגש שמלבד עצם הפגם

בה' תתאה והורדתה לגלות ב'קליפות', הוא גם הפריד על-ידי החטא את ה' התחנתה מהאותיות הקודמות. במעשה החטא הוא התכחש לזהותו האמיתית, שהיא – ייחוד מוחלט עם הקב"ה, הנרמז באותיות הראשונות של שם הוי"ה.

ההתבוננות בעניין זה צריכה לשנות גם את הקבלה על העתיד. החלטתו לשוב ולקבל עליו את עול מלכותו של הקב"ה ולהיות עבדו, צריכה להיות מיוסדת על-כך ששורשה ומקורה של עבודת זו היא – ביטולו המוחלט אל הקב"ה. ובסגנון הזוהר: מלבד הוצאת נפשו מה'קליפות', הוא צריך גם להוציא את ה' תתאה מהגלות ולפעול שתשוב "למקומה להתייחד ביו"ד ה"א וא"ו"³¹ – לייחדה בשלוש האותיות הראשונות של שם הוי"ה. באופן זה גם עול המלכות שיקבל עליו תהיה שונה ונעלה יותר. הקבלת-עול תהיה חזקה, תקיפה, אמיצה ופנימית יותר.

אדם שמרגיש את עול המלכות שעליו בלבד, הרי בעצם מהותו הוא אדם לעצמו. וכאשר הוא מהות לעצמו, כי-אז אף-על-פי שהיום הוא מקבל עליו את העול, ייתכן שמחר יפרוק מעליו את העול; מה-שאינ-כן כאשר הוא יודע שבעצם הוא מאוחד לגמרי עם הקב"ה והוא אינו מהות לעצמו כלל (רק שבפועל הוא אינו יכול להרגיש זאת), אזי לקבלת-העול שלו יש 'גב' יציב יותר. הקבלת-עול קשורה עם עצם מציאותו והיא אמיתית יותר, ואמת אינה נפסקת. על-פי-זה גם מובן מדוע

בעבור "התחלת התשובה ועיקרה לשוב עד ה' באמת ובלב שלם" מבאר אדמו"ר הזקן את עניינה של 'תשובה-עילאה'. ידיעה זו נחוצה כבר

היגיעה הגדולה
נדרשת בעבודת
המידות דווקא.
המידות הן גדרי
מציאותו של האדם.
אדם רגיל, אהבתו
נתונה לענייני העולם-
הזה, ועניינה של
עבודת המידות הוא,
'לקחת' את ענייני
האלוקות ולהורידם
ולהתאימם לרמתו
ולשנות את טבעו

בתחילת עבודת התשובה. ידיעה זו היא שמביאה לתשובה "באמת ובלב שלם", לקבלת-עול אמיתית ושלמה יותר. אמנם מועטים בעלי מדרגה שביכולתם להגיע לדרגת 'תשובה-עילאה' בשלמותה, אבל ידיעת עניינה של 'תשובה-עילאה' דרושה לעבודת התשובה של כל יהודי בכל דרגה שהיא: כל יהודי צריך על-כל-פנים

לדעת, שיסוד התשובה, בכל דרגה שהיא, הוא הייחוד העצמי שלו עם הקב"ה (אף אם מצד דרגת עבודתו בפועל שייך הוא ל'תשובה-תתאה' בלבד). ועל-ידי-זה גם ה'תשובה-תתאה' שלו היא אחרת.

עצם הידיעה על איחוד פנימי זה מקשרת ומחברת את האדם אליו ומשפיעה על עבודתו. אמנם הידיעה וההתבוננות לבדן אינן משנות את מהותו של האדם עצמו (וכפי שנתבאר לעיל בסעיף ד' שהשקפת-העולם של האדם לא בהכרח תשנה את מציאותו), אבל עם זה, גם לידיעה עצמה חשיבות רבה. מלבד העובדה שבשכלו ובהכרתו על-כל-פנים הוא יודע את האמת (דבר גדול כשהוא לעצמו), הרי ידיעה זו משפיעה גם על עבודתו בדרגתו.

ה'כיוון' והמטרה של אדם שמכיר ויודע את פנימיותו האמיתית, שונה לגמרי מאדם שאינו מכיר זאת. פנימיותה של ה'תשובה-תתאה' והקבלת-עול לאור הכרת האמת של 'התשובה-עילאה', היא (לא רק להיות 'מציאות של אדם' העובד את הקב"ה, אלא) שאיפה וחתירה להתאחד עם הקב"ה באיחוד גמור כמו לפני ה'ויפח'³².

מקורות כלליים:

הערת הרבי ב'שיעורים בספר התניא' עמוד 983. לקוטי-שיחות חלק ל"ט – ביאורים ל'אגרת-התשובה' עמוד 92 ואילך. עמוד 128 ואילך.

עדיין לא גדלו (שו"ע שם). ולכאורה, מה ההבדל בין שני האופנים? גם כאשר קנה אילן לפירותיו הוא אינו יכול להשתמש באילן עצמו? הביאור הוא, שלאמיתו של דבר, כאשר קנה אילן לפירותיו יש לו קניין גם בגוף האילן. אמנם הקניין באילן הוא לעניין הפירות בלבד, אבל מכיוון שיש לו קניין באילן עצמו, אזי גם הפירות שיבואו ממנו נחשבים כדבר שבא לעולם.

31 לשון אדמו"ר הזקן באגה"ת פרק ח'.
32 אפשר להמשיך זאת קצת על-ידי דוגמה הלכתית. ההלכה היא ש"אין אדם מקנה דבר שלא בא לעולם" (שו"ע חו"מ סימן ר"ט ס"ד). ולכן, אדם אינו יכול להקנות את הפירות שיצאו בעתיד מהאילן שלו, מכיוון שהפירות עדיין לא באו לעולם. עם זה, הדין הוא שכאשר האדם מוכר את האילן לפירותיו, קנה הלוקח את הפירות אף שהם

ארבע-שליבות בסולם התשובה

התוועדות עם הרב יחזקאל סופר

הגאון הלמדן, אלא בלב מלא אש הצמאון והחסר. במי שחש את נחיתותו. ומשה רבנו, "מבחר המין-האנושי" שהיה בחינת "חכמה דאצילות", החל לקנא בבערה הבלתי-פוסקת והבלתי נרווית ["הסנה איננו אוכל"] שיש בליבם של פשוטי העם המשולים ל'סנה' והתבטא: "אסורה נא ואראה את המראה הגדול הזה מדוע לא יבער הסנה" ופירש רש"י: "אסורה מכאן להתקרב לשם" [ר"ת: אמל"ל – הוא חש אומללות מזה שצמאוננו שלו תמיד בא על 'רווינו' וסיפוקו]. בזאת הפך משה רבנו מדרגת 'צדיק' לדרגת 'בעל-תשובה', המבין שהוא צריך 'לסור' מדרגתו ולוודא לשלב עילאי יותר. תשובתו של בן התורה היא, לא רק 'חיפוש בנרות' אחר איזושהי 'עבירה קטנה' [כשריכת השרוך הימני תחילה בשגגה...] כדי שאמירת "אשמנו" שלו לא תהא "מיחזא כשיקרא"... אלא הכרה ב'קטנות-המדריגה'. וכאותו בעל וילה מפוארת תלת-מיפלסית בסביון, המשקיף עליה מחלון המטוס הממריא אל-על, שמבחין לפתע, מה קטנה נחלתו הגדולה, מ'היבט-עילאי' יותר! **ארבעת-השליבות** שהוזכרו לעיל כלולים ב"שבנו זה **פעמיים**" – כי בתשובה ישנם שני היבטים: 'סור מרע' ו'עשה טוב', שבכל אחד מהם שתי בחינות 'תתאה' ו'עילאה'. ונראה, שלכן מצינו בדברי חז"ל ארבעה-פסוקים שראשי התיבות שלהם הוא אל"ל: כל פסוק מהם רומז ל'שליבה-עליונה' יותר בסולם התשובה של אלול. ורק מי שחש שהוא "מוצב ארצה" וכל מה שמונה לו ב"ראשו" זה "להגיע השמימה", יטפס ויעמיק בנפשו

4 ראה אגרת התשובה לרבנו הזקן פרק ד' ואילך, 6 אומנם כל עברה וסטיה קלה מרצונו של ביאור ענינם של ב' דרגות אלו בתשובה באריכות. וראה גם לעיל בגיליון זה במאמרו של הרב יואל כהן. 5 ראה ספר השיחות תש"ב [לאדמו"ר הרי"צ ג'ע] עמוד 45 ואילך. וראה גם ספר התולדות אדמו"ר הזקן בפרק 'יכוח מינסק'.

הקצאת ארבעים יום תמימים שבין ראש-חודש אלול ליום הכיפורים כתקופה של תשובה, יש בה מן המתמיה. שהרי 'שיעור זמן תשובה' המינימאלי לרציניים הוא: "בשעתא חדא וברגעא חדא" ואילו לשטחיים – גם ארבעים שנה לא יספיקו... מהי אם-כן ההקצבה של 'ארבעים יום'? ברם, מתוך המבואר בספרי הקבלה¹ אשר הפסוק: "אני לדודי ודודי לי" [ר"ת: אלול] סופי תיבותיו: ארבעה יו"דין, כנגד ארבעים ימי היות משה בהר סיני, ניתן לראות רמז, אשר תקופה זו אינה אלא **ארבע פעמים** 'עשרת ימי תשובה' [כדי שהתשובה תחלחל בכל עשר כוחות הנפש], כשבכל פעם עולים ב'שליבה' נוספת בסולם-התשובה ברמה גבוהה ועמוקה יותר. ידועה האימרה² על הפסוק "לולא התמהמנו – כי עתה שבנו זה פעמיים": "לולא" אותיות אלול. אילו היינו קצת יותר "מתמהמים" ומתבוננים במתינות בעבודת-התפילה בחודש אלול... "כי עתה שבנו – בתשובה – זה **פעמיים**": גם 'תשובה-תתאה' על המרידה שבחטא, וגם 'תשובה-עילאה' עמוקה ופנימית יותר³. וזהו התשובה שהשיב רבינו הזקן בוויכוחו עם גאוני מינסק⁴ ששאלוהו: מהו טעם הבעש"ט בהפלאת מעלת היהודים-הפשוטים, הנבערים מדעת? ולאידך, מדוע מדגישה החסידות שגם 'חרדים' ו'בני תורה' צריכים לחזור בתשובה? וכי 'חוטאים' המה? והשיב להם ממעמד ה'סנה' שם התברר למשה ש'התגלות' מופיעה רק ב'לבת-אש'. לא ב'מוחין' של

1 זוהר ח"א קכ"ט, ב. 2 ספר 'עץ הדעת' פרשת כי תצא קטע המתחיל "או ירמוז על עזיבת התורה שבכתב ותושבע"פ". 3 ראה קובץ מכתבים [נדפס בסוף סידור תהלות ה'] עמוד 204. [וראה לעיל בגיליון זה עמוד 16, המערכת].

להתמהמה באלול

אל תלמידי הישיבות די בכל אתר ואתר, ד' עליהם יחי.

בחסד א-ל עליון, עומדים אנחנו כולנו בהיכל הרחמים – בחודש אלול – שהוא חודש הרחמים שבו מאירות שלוש עשרה מדות הרחמים.

החודש הזה הוא חודש הרחמים, אשר בו נפתחים שערי רחמים לכל הבא לגשת אל הקדש לעבודת הבורא ב"ה בתשובה תפלה ותורה.

החודש הזה הוא חודש האחרון משנה החולפת ועוברת מההווה אל העבר, והוא חודש של חשבון הנפש לחשוב ולהתבונן במה שעברה עליו השנה, להתחרט על הלא טוב בחרטה גמורה, ולקבל על עצמו להיות זהיר על להבא בקיום המצות בהידור, לשקוד בתורה ותפלה ולהתרגל במדות טובות.

החודש הזה הוא חודש ההכנה, לקראת קבלת שנה החדשה הבאה עלינו ועל כל ישראל לטובה ולברכה בגשמיות וברוחניות.

יש ספור ארוך, מקובל מפי הוד כ"ק אבותינו רבותינו הק' צוקלה"ה נב"מ זי"ע, אודות אחת התורות אשר אמר הוא כ"ק רבנו הזקן – בעל התניא ושלחן ערוך – בשבת מברכין חודש אלול שנת תקנ"ה, מה ששמע מפי מורו ורבו הרב המגיד ממעזריטש נ"ע בשם מורנו הבעש"ט נ"ע.

ואלה דברי קדשו:

"הרבי אמר לנו מה ששמע מרבו בשם הבעש"ט נ"ע. 'כי לולא התמהמנהו כי עתה שבנו זה פעמים': 'שבנו פעמים' הם שני אופני תשובה (א) תשובה כללית דראש-השנה בקבלת עול מלכות שמים. (ב) תשובה פרטית דיום הכיפורים לפרט חטאיו לכבסם ולהטהר. ושתי תשובות הללו תלויות בחשבון הנפש שהאדם עושה בחדש אלול. וזהו: 'כי לולא התמהמנהו': 'לולא' אותיות אלול. 'לולא' התמהמנהו – אם האדם מתמהמה ומאריך בחשבון נפשו בחדש אלול, הנה אז – 'שבנו פעמים', כלומר לפי אופן זה תהיה העבודה בשני אופני התשובה דראש-השנה ויום הכיפורים'.

אמנם ההכנה דחודש אלול היא הכנה כללית, וצריכה להיות גם הכנה פרטית. שההכנה פרטית לעבודה דראש-השנה היא בימי הסליחות בבקשת רחמים ותחנונים, כעבדים המתחננים אל אדונם בבקשת סליחה בהבנת האמת ד'לך ה' הצדקה ולנו בושת הפנים; וההכנה פרטית להעבודה דיום הכיפורים היא בהימים שבין כסא לעשור".

(קטע ממכתב אדמו"ר הרי"ק לתלמידי הישיבות, איגרת-קודש חלק ד' עמוד קלא)

אלול כעיר מקלט

'אלול' ראשי תיבות אנה לידו ושמתי לך (פרי עץ חיים שער ר"ה פ"א).

פסוק זה עוסק באדם שהרג את חברו בשוגג. ואומרת התורה, שיקבעו ערי מקלט שינוס שמה הרוצח, ואזי לא יירא מגואל הדם הרוצח לנקום את דם קרובו.

ערי המקלט בנוסף להצלת גופו של ההורג, פועלות הם גם כפרה לנשמתו על חטאו בשגגה.

שהרי יהודי בטבעו מתרחק מהחטא כמדובר המזיק, וכשם שאי-אפשר שאדם יקפוץ לתוך האש בשגגה כך אי-אפשר שיחטא בשגגה; וזה שחטא בשגגה הוא מפני שנפשו הבהמית, ה'בהמה' שבו, גברה והעלימה על ה'אדם' של הנפש האלוקית שבו, ומשכה אותו למעשי ה'בהמה' שבו. ומפני שנתן לנפשו הבהמית להתגבר – לכן צריך הוא לכפרה הנעשית על-ידי בריחתו לעיר המקלט – וה'גלות מכפרת'.

יתירה מזו: עיר מקלט מועילה במובן מסויים גם לכפרת הורג במזיד. כדברי חז"ל "אחד שוגג ואחד מזיד מקדימין לעיר מקלט" (מכות ט, ב), ובהיותו בעיר מקלטו (עד הבאתו לבית-הדין), הוא בטוח ומוצל מגואל הדם, ויכול הוא לעשות תשובה. ובזמן הזה מועילה התשובה גם לפוטרו מעונש על מזיד.

וזהו שאלול ראשי תיבות "אנה לידו ושמתי לך". בכך נרמז שחודש זה, חודש החשבון והתשובה, הוא ה'עיר מקלט' על המעשים הלא טובים שעשה האדם במשך כל השנה. שהרי אם ח"ו חטא ופגם ועבר את דרך הוי' – הנה על-ידי כל עברה הוא "שופך דם האדם באדם": הוא נוטל ומוציא דם וחיות מנפש האלוקית שלו, 'דם האדם' דקדושה, ומוסרם "באדם" בליעל הוא היצר-הרע.

וכאשר הוא 'גולה' לחודש אלול, כלומר, הוא מנתק את עצמו מהישות וה'מציאות' שלו; מרצונותיו, הרגליו וממסקנות שכלו, ונעשה בבחינת "ונס שמה", ומחליט להתיישב שם באופן ששם תהיה דירתו – לסדר את ימי חייו בסדר החדש של חשבון הנפש ותשובה, אזי ה'גלות מכפרת'.

על כל יהודי לדעת שהקב"ה פונה לבני-ישראל ואומר: אני נותן לכם חודש ימים, אשר במשך ימים אלו, אם תנתקו עצמכם מההרגלים וההנהגות הלא טובות שנהגתם עד עתה – "ונס שמה", תנוסו לתוך הסדר והנהגה של אלול להשתקע שם, אזי תוכלו לתקן כל מה שלא היה כדבעי עד עתה, ובמילא יהיה הדבר למקלט מגואל הדם ומכל הקטרוגים. ועל-ידי התשובה, בתחילה תשובה מיראה שנעשו לו כשגגות, ואחר-כך תשובה מאהבה שנעשו לו כזכויות, תכתבו ותחתמו לאלתר בספרן של צדיקים לשנה טובה ומתוקה.

(עפ"י לקוטי-שיחות חלק ב' עמוד 299)

פנימה מתוך שאיפה לבא ל'תשובה-שלימה' – גם 'סור מרע' וגם 'עשה טוב', ואף "שלמה לפניך" – לא רק 'תתאה' מתוך חשש לעוריי... אלא גם 'עילאה' מתוך עמידתי "לפניך"!

א. "אנה לידו ושמתי לך" – המקלט לרוצח

הקשרו של פסוק זה לאלול הוא התמוה ביותר משאר הפסוקים הרמוזים על אלול [יזמל ה' אלוקיך את לבבך ואת לבבך]; "אני לדודי ודודי לי"; "איש לרעהו ומתנות לאביונים"]. 'ערלת-הלב' קיימת בכל אדם ומובן הצורך למולה; כמו-כן כל נשמה מתייחסת לקב"ה כ"אני לדודי"; ובודאי שכל אחד מחוייב בצדקה – "איש לרעהו". אבל כיצד אפשר להעמיד כל יהודי בחזקת 'רוצח' הזקוק לנוס לעיר מקלט?!

ומבואר בחסידות שבכל 'לא תעשה' שאדם עובר הוא בבחינת 'שופך דמים'. וכפירוש הארזי"ל⁷ על הפסוק: "שופך דם האדם באדם, [עונשו הוא:] דמו יישפך" – לפי הפיסוק שחידש הארזי"ל⁸ צריך להבין: דמו של איזה "אדם" הוא שופך "באדם" אחר?

אלא, שהתואר "אדם" מתאר את 'קומת האישיות' של הנפש. ובהנחה שביהודי ישנן שתי נפשות: נפשו האלוקית, 'אדם דקדושה' ונפשו הבהמית 'אדם בליעל', וכל אחת מהנפשות יש לה 'חיות וחמימות' [דם]. ומה ששומר על 'זרימת-החיות דקדושה' שלא תומשך אל ה'קליפות', הם השס"ה גידים⁹. וכל העובר על איסור 'לא תעשה' הריהו 'פורץ' את אחד ה'גידים'¹⁰ ושופך 'דם וחיות-נשמתו' ["האדם"] ב"אדם דקליפה". הוא משקיע את האנרגיות-האלוקיות שבו בפרוייקטים בהמיים. מעין 'עירוי-דם' המפטם ומגביר את כוח ה'קליפות' ר"ל.

ומבאר רבנו זי"ע¹¹, שכאשר בא יהודי לבקש מקוב"ה "שנה טובה ומתוקה" בא 'גואל הדם' [השטן], ודורש מהקב"ה שמאחר שהלה 'שפך דם נשמתו', רוצה הוא ליטול נפשו מדין 'גואל הדם'! אי לכך, העניק לנו הקב"ה אופציה של 'עיר מקלט', לא ב'מרחב' אלא ב'זמן' – 'זמן של מקלט', אשר מי שבורח אל תוך ה'אלוליות', ניצול הוא מקטרוגי 'גואל הדם'.

[וגדלה מעלתו של 'המקלט-הרוחני'¹² מהמקלט

ההלכתי. כי המקלט ההלכתי מועיל רק לרוצח בשגגה, אבל רוצח במזיד – גם תשובה לא תועיל לו בבית דין של מטה; לא כן 'המקלט-הרוחני', שם כלפי שמיא גליא, עד שגם המזיד אם יעשה תשובה ב'אלול', הרי או ש"נעשו לו כזכויות" או לפחות "כשגגות". ולשוגג – מועלת 'עיר המקלט' וזוכה לשנה טובה ומתוקה].

ברעיון זה באה לידי ביטוי 'השליבה הראשונה' שבסולם התשובה: התשתית היא 'סור מרע' מתוך 'ראת-העונש' [אוי לי ואבוי לי, ראשי תיבות אלול...]. התשובה היא על מנת להינצל מגואל הדם העליון, שלא ייפגע חלילה ב'בני, חיי ומזוני'. והמגמה היא תיקון-מעשי בלבד, של עבירות 'לא תעשה' המהוות מרידה רבתי במלך. רמה זו מטופלת בהרחבה באסכולת ה'מסור' ומהווה תשתית-התחלתית לעליה בסולם התשובה, והיא כנגד ה"א תתאה שבשם הוי"ה הרומזת למחשבה, דיבור ומעשה.

[וכמבואר ב'אגרת התשובה' פרק ד', שמארבעת האותיות שבשם הוי"ה, מהן נשתלשלו ארבע בחינות כנגדן בנפש היהודי].

ב. ("ומל ה' אלוקיך) את לבבך ואת לבב" – המילה והפריעה

'השליבה-השניה' שבתשובה, היא עדיין במימד ה'סור מרע' אבל יחד עם זאת, היא במישור העומקי של 'תשובה-עילאה'. כאן ה'סור מרע' אינו רק שלילת-עבירות, אלא גם "שלילת-התאוות"¹³ שבלב, המעלימות ואוטמות את 'גלי-הנשמה'. לא מביעייא 'תאוות-איסור' שהן 'הערלה-הגסה' אותה יש לחתוך באיזמל, אלא אף 'תאוות-היתר' יש לקלוף כ'עור הפריעה' הדקיק הנקלף בצפורן, שהרי "מל ולא פרע – כאילו לא מל"!

כלומר, גם אם מאן-דהו הצליח לעקור מליבו, אפילו את הנטייה העמומה של חמדת-הלב לעניינים אסורים, שזהו הישג אדיר כשלעצמו, עדיין אם "לא פרע" את קרומי התאוות המותרות, הריהו "כאילו לא מל", עד שבעצם איננו עדיף על מי שלא הסיר את הערלה הגסה, האומנם?!

מבאר זאת אדמו"ר הזקן¹⁴, שתכלית המילה ברוחניות אינה רק 'עליית-מדריגה' בעבודת השם, אלא חשיפת

האור העצמותי של הנשמה, חשיפת ה'סוד', המאפשרת התקשרות-עצמית ללא חציצות. אם-כן – כשם שהאסיר שחתר זמן ממושך בכתלי-כלאו והצליח להסיר רוב עובי-הכותל עד שנתר רק סנטימטר אחד בלבד, הרי מבחינת הבידוד של קור, חום ורעשים אפשר לומר שהשקעתו הביאה להישגים-נאים, מכל מקום, מבחינת חדירת אור השמש, אין נפקא-מינה אם הכותל בעובי אמה או כחוט השערה. כל עוד הנקב אינו מפולש לגמרי, האור לא יחדור! – כך גם מי שמטרתו בתשובה להסיר את ה'מיסוך' המשבש את 'שידורי עצם הנשמה' יודע, שגם מעט 'עור' דוחה את גילוי-ה'אור'...

על-כן מנסה הוא לפתח חושים עדינים שיעזרוהו לחוש גם 'ריח רע רוחני', לחוש מיאוס גם מ'תאוות-היתר' ולפתח 'תשוקה-פנימית' לאור האלוך בתורה ובתפילה. שלב זה בתשובה, הוא כנגד וא"ו של שם הוי"ה, שבעבודת האדם עניינה הוא – תיקון המידות שבלב.

וכשם שבמילה הגשמית יש הבדל בין מילת תינוק, שאינו מגלה התנגדות כשמביאים אותו אל המוהל המבצע אותה בקלות יחסית, למילת מבוגר שהיא בעייתית יותר – כך גם בנמשל 'בעל תשובה מתחיל' יודע שהוא ערל ומתמסר אל הרב שדירכנו מה מותר ומה אסור; לא כן בעל התשובה ה'גדול': לדרוש ממנו להרגיש כאברהם שנימול בגיל תשעים ותשע [99%], ולהגיע להכרה שבגלל העדר ה'אחוז' שחסר לו אל השלמות הריהו 'ערל' זוהי עבודה לא קלה... מה גם שהדבר דורש ממנו 'לשפוך דם'¹⁵, כלומר להקריב משהו מ'עצמו' ולהתמסר לטיפולו של 'מוהל-מומחה' [צדיק יסוד עולם, רבי] שיצליח להסיר ממנו ב'איזמל-הדק' של החסידות, גם את דקות הרע-הנעלם. טבעי הדבר שיחשוש הוא מ'איבוד-האני', ועל-כן מנסה הוא להתחמק מלמול את עצמו בכל התירוצים האופייניים ל'ערל-מבוגר'.

וכמעשה באותו תלמיד חכם בתקופת הבעש"ט שנהג ב'פרישות' וב'סיגופים' לכפרת עוונותיו, עד שלבש מתחת לכותנתו שק על חלקת-בשרו והרהר במעמקי ליבו: הִישָׁנו עוד איש אלוקים פרוש ומסוגף כמוני בדור זה? עד שבהשגחה פרטית נתגלגל פעם לחצרו של הבעש"ט והחליט לעמוד על טיבו – אם כיכר ברוח קדשו את 'קדושתו' שלו ויכבדנו כראוי לו; או שמא יתייחס אליו כאל כל האדם. אזי – חשב בליבו – יהא זה סימן שאין לו 'אנטנה' של צדיק...

כשהגיע תורו להיכנס אל היכל קדשו של הבעש"ט,

הקיש על דלתו והנה שומע הוא את קול הצדיק השואלו: "מי שם?" ענה הפרוש: "אני!" קרא עליו הצדיק את הפסוק¹⁶: "אם ייסתר איש במסתרים" – ייתכן שאדם יתבודד בסתר ימים רבים – "ואני" – ועדיין מעיז הוא לומר "אני" – "לא אראנו נאום השם"!... נדהם ה'פרוש' איך הצליח הרבי לחדור אל נבכי-לבבו הנעלמים ולהביאו להכרה שהיצה"ר הוא זה שהכניסו לשק. מיד נסוג אחור ונשאר בבית מדרשו של הבעש"ט. שם הזדכך הוא "ששה חדשים בשמן המור" [המרירות על האנוכיות הדקה], "וששה חדשים בבשמים" [התבשם בפנימיות התורה להעברת ריח-ישותו]. הגיע תורו לבוא שנית אל המלך, נקש על דלת היכלו של הבעש"ט ושוב הדהדה השאלה: "מי שם?" הפעם, הוא כבר לא אמר "אני"... קרא עליו הצדיק שוב את הפסוק בפסוק-שונה: "אם ייסתר איש במסתרים – ואני לא" [כבר קילף את 'אניתו'] – "אראנו נאום השם"!

את ה'סור מרע' תתאה, שלילת-עבירות ממשיות [ע'רלה'], הסיר אותו 'פרוש' בכוחות עצמו; אבל את ה'סור מרע' עילאה – שלילת-האנוכיות שבלבו [פריעה'], לזה נזקק לאיזמלו של הרבי שחשף את אור נשמתו והפכו ל'מהול'.

ג. "אני לדודי ודודי לי" – תשובה מאהבה

שתי השליכות הקודמות עוסקות בקו השלילה. שתיהן נובעות מ'להטיב לברואיו' [להמתיק גזירות רעות; או לעצב את גיזרת-הנשמה בהסרת 'שומנים' המכבידים על התנהלותה]. שהרי הסרת 'ערלת-הלב' כשלעצמה, עדיין איננה 'התקשרות אל האהוב', אלא הכנת הכלי בלבד. ועל-דרך הזיכוך של מ"ט ימי ספירת העומר, שכמוהם כספירת שבעה נקיים¹⁷ קודם לנישואין, אבל עדיין אין זה 'הביאני המלך חדרי'ו¹⁸. כמו כן אי-הסרת הערלה שבלב, אינה 'התנתקות' מהקב"ה כעברה של ממש הגורמת 'פירוד'. אי לכך, ייתכן שהשאיפה ל'מילת הלב' נובעת מחיפוש 'השלמות-הרוחנית'; מהרצון של ה"אני" להיכנות ב'גדלות האדם' ברכישת מידות עדינות וטהורות ולהיפטר מ'גסות-הרוח' [היינו, שגם 'רוחניות' לא תהא גסה].

לא כן 'השליבה-השלישית', המעלה את התשובה למישור ה'אהבה' אל הבורא. כל ה"אני" שלי משתוקק ל"דודי". עד שכל 'חשבון-הנפש' באלול הוא, [לא רק

16 בהוספת דרגא אחת [שער הנו"ן] – אלא שינוי מהותי בין משודכת לנשואה!

15 ואפילו מי שנולד מהול [בעל תכונות עדינות בטבעו], חייב ב"הטפת דם ברית" – להתאמץ יותר מטבעו [ראה תניא פרק ט"ו].

16 ירמיהו כג, כד.
17 אור החיים ויקרא כג, טו.
18 ופשיטא שהעילוי דחג השבועות אינו רק

10 ואף שפריצת גיד אחד עדיין איננה רצח – עיין בלקוטי-שיחות ח"ה שיחה ב' לפ' ויצא אות ד', שם חידש רבנו שאצל בן נח [שבו נאמר פסוק זה] גם "שופך דם עצמו" בפציעה ללא מיתה, דינו כשופך דמים. עיי"ש ודו"ק.
11 עיין באריכות בלקוטי-שיחות חלק ב' עמוד 299. [וראה לעיל בגליון זה עמוד 16, המערכת].

7 ספר הליקוטים פרישת וישב לח.
8 דלא כפשוטו שמי ש"שופך דם האדם", אזי עונשו הוא ש"באדם דמו יישפך". כלומר, בית דין של מטה ימיתוהו.
9 ולכן מצוות 'עשה' נרמזו ל'איברים' – לכל איבר יש תפקיד מעשי; לא כן מצוות 'לא תעשה' נרמזו ל'גידים' שעניינם להגביל את מחזור-הדם שלא יהא 'שטף-דם'.

עד כמה קרצפתי וזיככתי את ה'כלי שלי, אלא] כמה השקעתי בלגרום 'נחת רוח' ל"דודי" ותחושת הכאב של 'הנתק-הרגשי' של הנפרדות וצער השכינה עקב העברות שעשיתי.

[התואר הייחודי "דודי", הוא שילוב של בחינת "אבינו" עם בחינת "מלכנו". "אבינו" מייצג קשר-עצמותי בל יינתק, אבל אינו דורש 'עבודה'; לעומתו "מלכנו" מייצג 'עבודה' וקבלת-עול ממושמת, אבל הקשר נעדר יחס-רגשי אל המלך. לעומתם הקשר של "אני לדודי", מצד אחד הוא דורש משמעת של "אשה כשרה העושה רצון בעלה"; אבל מצד שני המשמעת אינה מפחד-העונש... אלא מתשוקתה לגרום נחת רוח לבעלה, ומחרדה מ"נתק-רגשי" ביניהם, שזהו הדבר הכי גרוע שעלול לקרות לה].

מישור יחסים זה, המטופל בהרחבה באסכולת החסידות שגילה מורנו הבעש"ט, מתבטא גם בנגלה דתורה, בפתרון הסתירה, לכאורה, בדברי הגמרא: הברייתא במסכת יומא¹⁹ אומרת, שכאשר "עבר על מצות עשה ושב, אינו זו משם עד שמוחלין לו, עבר על מצוות לא תעשה ושב, תשובה תולה ויום הכיפורים מכפר" [משמע ש'לא תעשה' חמורה, על כן כפרתה קשה יותר]; ומאידך, ידוע הכלל התלמודי "עשה דוחה לא תעשה" שממנו משמע, שערכו של ה'עשה' עולה על ה'לא תעשה'. הכיכד?!

מבאר אדמו"ר הזקן²⁰, שאומנם 'עשה' גדול יותר, כי בעשייתו ממשיך האדם קרינת 'אור-אין-סוף אלוקי' אל תוך ה'חפצא' של המצווה ופועל "דירה בתחתונים"; ואילו ה'לא תעשה' זהו רק מניעת-הטומאה, ומאחר שהעולם נברא "לעשות" [שהרי בשביל שלילת-הטומאה כשלעצמה, לא היה צריך לברוא עולם...] – על כן מעדיף הקב"ה 'המשכת אור' על 'מניעת-חושך'! אשר על כן "עשה דוחה לא תעשה". ומה שבכפרה נאמר "אינו זו משם עד שמוחלין לו" – הכוונה היא למחילת העונש על מרידתו במלך, ומבחינה זו ביטול העשה ב"שב ואל תעשה", קל יותר מה'קום עשה' שב'לא תעשה', שם מודגשת יותר המרידה במלך. אבל גם אחר הכפרה על המרידה "האור [שהיה צריך להימשך' על-ידי ה'עשה'] נעדר". ואפילו יום כיפור שסגולתו 'לכבס כתמים' קיימים, אינו "יוצר אור" תמורת מה שנעדר.

ב'שליבה' זו השלישית, מה שמטריד את האדם, אינו העונש אותו "מוחלין לו" מיד שמתחרט ומבקש מחילה. למה הדבר דומה? לכן שטינף את חליפת בר-המצוה

שלו, למרות שאביו הזהירו לא ללובשה בטרם עת. כשחזרה אפו של האב ורצה להכותו לחי, בכה הבן והביע חרטתו עד שמחל לו האב על העונש. אבל סוף-סוף מה קורה עם החליפה המוכתמת?... וגרוע יותר: מה קורה אם בכלל שכח לקנות חליפה, הרי כל דמעות-החרטה שלו לא יבראו לו חליפה בליל בר-המצוה...

הדאגה היא מפיספוס נחת-הרוח שלא נגרם ל"דודי-אהובי", ופחד מהנתק הרגשי עקב ה'כתמים' שבגללם אתגנה עליו ואפסיד אהבתו וסבר פניו היפות. זוהי תשובה מתוך מודעות ו'הבנה' במהות האור שבמצווה ובמהות הפגם שבעברה. התשובה קשורה עם כוח 'הבינה' שבנפש, שעניינה ההתבוננות ביחסי-הפנימיים עם "דודי", שהוא כנגד הה"א עילאה שבשם ההוי"ה.

ד. "איש לרעהו ומתנות לאביונים" – ההענקה ליהודי הדל

אמנם ה'שליבה' הקודמת עולה על קודמותיה, בכך שהאינטרס שלה הוא "דודי" והחתיכה שלה היא באופן חיובי של 'עשה-טוב' אל 'מהות-הקשר' ולא אל 'השלכותיו' בשכר ועונש. ברם, האדם עדיין בבחינת 'יש מי שאובה' ²¹. זהו אינטרס של נשמתי לחוש את החווייה של "אני לדודי". זהו 'עשה טוב' תתאה.

כאן באה 'השליבה-הרביעית' העולה על כולנה. שליבה זו היא ההתבטלות הטוטאלית של הנשמה [כולל האינטרסים-הרוחניים שלה], אל התכלית של הבורא. מול המגמה של "נתאוה האדם להיות לי טרקלין בעליונים", מוצבת המגמה של "נתאוה הקב"ה להיות לו דירה בתחתונים" וכל מציאות ה"אני" לא נבראתי אלא "לשמש את קוני" – להיות 'בורג-קטן' במערכת הקומפלקס של ה'דירה-האלוקית', שאינה נבנית על-ידי היחיד [צדיק ככל שיהיה], אלא, כמו המשכן הראשון שנבנה מאוסף של תרומות-קטנות של כל כלל ישראל ביחד.

אי לכך, אחריותי חורגת מגבולות 'התקדשות-האישית', אל תחום האחריות לקירוב אותם יהודים "אביונים", שבלעדי שיתופם בפרוייקט לא תתממש תכליתו של הבורא "לתקן עולם במלכות שד"י". ואף אם הדבר דורש ממני 'יתור' על זמני היקר, ואולי גם 'ירידה מסויימת' ברמת קדושי ופרישותי כפרט, תהא זו תרומתי "איש לרעהו ומתנות לאביונים", שאדאג לקרב את היהודי הדל ביהדותו ותאב כ'אביון' לכל דבר רוחני,

וארד אליו ואתן לו 'צדקה-רוחנית' מתוך חיבה וקירוב. [יתר על-כן, את ה"משלוח מנות איש לרעהו" – רעהו בתורה ומצוות, עלינו "לתת מנה אחת אפיים" ולדרוש ממנו בתקיפות התעלות וזיכך-פנימי, בלא להסתפק בחרדיותו; אבל לאותם "אביונים", תינוקות שנשבו, עלינו להעניק להם "מתנות" מתוך חיבה וקירוב. דלא כאלו המהפכים את היוצרות ושופכים אש וגפרית של 'תוכחה' על ה"אביונים"; ואילו "איש לרעהו", בתוך המחנה החרדי, מפרכים זה את זה ב"מתנות" מתוך סלחנות יתירה...]

הנכונות הזו לוותר על 'קדושת-הפרטית' למען הצלת ה"אביונים", יכולה להתממש רק על-ידי ה"כלל גדול בתורה"²² הדורש הכרה ש"הנשמה עיקר והגוף טפל" [כולל גם ה'גוף-הנשמתי' שהוא צורתו האינטלקטואלית ואיפיונו הכיתתי]. אי לכך, מה משנה אם ישנם הבדלים חינוכיים, תפיסתיים וחברתיים [שהם עניינים-חינוכיים] ביני לבינו? הלא לשנינו אותה נפש אלוקית, "חלק אלוקה ממעל ממש" שהיא זהותנו הפנימית והעצמותית ובוה שווים אנו!

– וכפי שדרש פעם הרה"ג המקובל ר' לוי יצחק שניאורסאהן (אביו של הרבי זי"ע), הטעם שיהודי נקרא באידיש א' יו"ד' – יהודי דומה לאותה יו"ד שהיא נקודה, שאם תפחות ממנה אינה כלום; ולאידך אם תוסיף עליה כבר איננה יו"ד... משה רבנו אינו יותר מ'יהודי', ועגלון פשוט בישראל אינו פחות מ'יהודי'! –

ולא עוד, אלא ששנינו הננו 'תאים' בלבד בתוך האורגניזם של 'ננסת ישראל'. אם-כן מה לי 'רוחניותי שלי' מה לי 'רוחניותו של חברי'²³?

יש לקשור בין הכרה זו ונכונות זו, לתוכנו של חודש אלול, בהיות ימים אלה ימי הסליחה על חטא העגל, בו באה לידי ביטוי התמסרותו המוחלטת של משה רבנו לטובת הכלל, עד שהיה מוכן ל"מחני נא מספרך"²⁴ – ויתור על שייכותו לתורה [שהיא כל מהותו ואיפיונו], ובלבד שיהיה "תשא חטאתם"!

הקרבה אישית זו, הונצחה לדורות במצווה שנועדה לכפר על חטא העגל, מצוות פרה-אדומה עליה נאמר, "תבא אם ותקנח צואת-בנה". הנכונות של סגן הכהן-הגדול [אשר מצד תפקידו המרומם "מן המקדש לא

22 ואהבת לרעך כמוך. וראה תניא פרק 'לב'.

23 כמובן שכל המדובר אודות 'ירידה' לשם הצלת רוחניותו של הוולת, היא במסגרת המותרת על-פי תורה [כגון, לוותר על הידור מצווה וכדומה], אבל דבר הנוגד את ההלכה – אין שום היתר לבטלו לצורך קירובו של

הוולת. וכדברי המשנה במסכת אבות: "אוהב את הבריות ומקרבן לתורה" – מקרב אותם אל התורה, ולא חלילה להיפך, את התורה אליהם.

24 ומה שפירש רש"י: "שלא יאמרו שלא הייתי כדאי לבקש עליהם רחמים", ולכאורה

ייצא"], לצאת "אל מחוץ למחנה", מחוץ לג' מחנות הקדושה, אל היהודי המנוכר כליל שנטמא בטומאת מת, שעניינה הוא 'כפירה-מוחלטת', ומקדיש לו מזמנו ומתנהל לו עם הפרה-אדומה [סמל הקליפה והחטאים], בכדי לעסוק בטהרת הרוחנית, אף שבכך נטמא הוא עצמו בטומאה-קלה ובלבד להציל יהודי אחר מטומאה חמורה – מבטאת את ההתבטלות המוחלטת שלמעלה מכל ההגיון-האינטרסנטי.

'שליבה-רביעית' זו, היא בחינת 'עשה טוב' עילאה, והיא מכוונת כנגד ה'יו"ד' של שם הוי"ה, שעניינה הוא 'חכמה' [כוח מה] – פוטנציאל ההתבטלות שבנפש אל התכלית הגלובאלית של רצון הבורא, תוך התמסמות האינדיוואליזם. זוהי הדרגה הכי נעלית בתשובה עד הוי"ה אלוקיך, ובלשון הזוהר: "לאשתאב בגופא דמלכא" שה'ניצוץ פרטי' של הנשמה נשאב אל האבוקה של "אש אוכלה הוא" וכל מגמתו היא "שלמלך כבר תהיה לו דירה בתחתונים".

ומעניין: כשם שיש דמיון בין שני בחינות ה'תתאה' [האחת ב'סוד מרע' והשניה ב'עשה טוב'], שני 'ההי"ן', כך ישנה התאמה בין ה'יו"ד, הבחינה ה'עילאה' שב'סוד מרע' ["את לבבך ואת לבב"], לבין הוא"ו, הבחינה ה'עילאה' שב'עשה טוב' ["איש לרעהו ומתנות לאביונים"]:

כי מי שהסיר את ערלת הלב, מה גם אם פרע אפילו את 'האנוכיות-הקדושה', הרי התוצאה היא, לא רק כלפי עצמו 'את לבבך', אלא גם "את לבב" הזולת [אחרת למה קטעו את ראשי התיבות באמצע הפסוק ולא סיימו בתיבת "זרעך"]. מי שאוחז עדיין בשלבים הראשוניים בסולם התשובה, דואג מאוד ל"לבבך" וגם ל"לבב זרעך" [ה'מישפוחע' שלו, בניו וחתניו...], אבל סתם "לבב" שאינו "זרעך", מה לי ולו? המשותף בין ה'יו"ד שבשם הוי"ה לבין הוא"ו שבשם הוי"ה הוא, שבשניהם הדאגה היא גם ל'אביונים'. לא רק ל"לבבך" שלך, אלא לעוד איזשהו "לבב"...

שהרי מי שאוהב את הקב"ה באמת, הריהו אוהב את מי שהאהוב אוהב, אפילו אם נראה לו שהלה אינו ראוי לאהבתו. ובזכות זה, הוא זוכה שגם הקב"ה 'קרבנו', אף אם בעיני הקב"ה אינו ראוי לסליחה ולכפרה ולגילוי אור אלוקי של 'המלך בשדה'.

כשמרחפת סכנה של "הרף ממני ואשמידם" זוהי דאגתו של משה רבנו?! 'מה יאמרו' עליו בספרי ההיסטוריה?! מבאר זאת רבנו זי"ע [לקוטי-שיחות חלק כ"א עמוד 180] שחששו היה, שבדורות הבאים ילמדו ממנו שמנהיג אינו חייב להקריב מעמדו עבור עדתו הסוררת.

19 פו,א. 21 על משקל הפסוק "להנחיל אוהבי

20 בריש אגרת התשובה שלו. ראה שם השאלה יש". כלומר, גם האהבה עצמה וגם ה"נהנין מזיו השכינה" שבזכותה, עדיין

'המלך בשדה' 'והמלך בהיכלו'

הרב אריה הנדלר

התגלות השמש. יש שמש המסמלת את שם הוי"ה כמאמר הפסוק "כי שמש ומגן ה' אלקים" ויש שמש המסמלת את מעשה הצדקה כמאמר הפסוק "זורחה לכם יראי שמי שמש צדקה ומרפא בכנפיה". השמש עצמה מסמלת את האור האין-סופי אלא שיש לו שתי התלבשויות האחת עליונה והשניה תחתונה. ההתלבשות העליונה היא זו המתייחסת לשם הוי"ה, לאלוקות עצמה. ההתלבשות התחתונה היא זו המתייחסת אל הצדקה, אל עולם המעשה, אל מעשה הצדק והמצוות.

זאת ועוד, יש כאן הדגשה שהמשמעות הפרשנית של המילה 'שמש' היא מה שאנו נוהגים לכנות היום 'שמש' היינו 'חלונות' שהשמש זורח בהם. בדברי רש"י לישעיה שם הדברים מפורשים עוד יותר: "חלונות שחמה זורחת בהן ועושין כנגדו מחיצה במיני זכוכית צבעים לנוי". לפנינו משל – כשאנו מדברים על שתי דרכי הופעה של אור אין סוף הרי שאנו מדברים על מעבר של האור דרך שתי שמשות, האחת, בהירה ונקיה – שם הוי"ה, והשניה נמוכה יותר, מעשית יותר – מעשה הצדקה.

י"ג מידות של אלול וי"ג מידות של יום הכיפורים

נהגו ישראל לערוך סדר סליחות עם י"ג מידות בימים שקודם ראש-השנה, הם ימי אלול, ובימים שלאחר ראש השנה הם עשרת ימי תשובה ויום הכיפורים. באופן כללי יש לומר כי י"ג המידות כשמן כן הן – מידות. י"ג כלים, דרכים, שמשות,

אדמו"ר הזקן מבחין בין דרגת ההתגלות של הקב"ה בחודש אלול לבין דרגת ההתגלות שלו ביום הכיפורים. דרגת ההתגלות של חודש אלול היא בבחינת 'המלך בשדה'. לעומת זאת, דרגת ההתגלות של הקב"ה ביום הכיפורים היא בבחינת 'המלך בהיכלו'. יש לעמוד על משמעות ההבחנה שבין שתי דרגות אלו. לכאורה, טובה דרגת חודש אלול מדרגת יום הכיפורים שכן דרגת חודש אלול מאפשרת לכל אחד להשיג את המלך והוא מראה פנים שוחקות לכל אחד ומתוודע לכל אחד. ולעומת זאת דרגת יום הכיפורים שמורה רק ליחיד סגולה הנכנסים לפניו ברשות בלבד. הנחה זו מניעה אותנו לברר בצורה מעמיקה יותר את המשמעות הרחבה של שני המשלים האמורים: "המלך בשדה" ו"המלך בהיכלו".

"ושמתי כדכד שמשתיך ושעריך לאבני אקדח וגו' (ישעיה נד), ובגמרא (ב"ב ע"א) אמר רבי שמואל בר נחמני פליגי בה תרי מלאכי ברקיעא גבריאל ומיכאל... חד אמר שהם אחד אמר ישפה. אמר הקדוש ברוך הוא להוי' כדין וכדין. ושמשותיך פי' הארת השמש (וכדפירש"י (בישעיה שם) ובסנהדרין (ק,א) חלונות שהשמש זורח בהם כו' ועיין ברבות בא פט"ו). והנה כתיב 'כי שמש ומגן הוי' אלקים' ששם הוי' נקרא 'שמש'; וכתוב 'זורחה לכם יראי שמי שמש צדקה ומרפא בכנפיה'... הרי גם בחינת צדקה נקרא 'שמש'. וזהו ענין שמשותיך – ב' בחינות שמש".

(ליקוטי-תורה פרשה ראה כד טור ד)

הנביא ישעיה מדבר על "שמשותיך" כלומר, שתי שמשות המסמלות שתי בחינות בדרגת

המלך בשדה

"נודע שבאלול הוא זמן התגלות י"ג מדות הרחמים, ולהבין זה כי למה הם ימות החול ואינם יום טוב כמו שבתות שבהם התגלות אלוות כו'?" ובפרט בעת זמן י"ג מדות שהם הארה עליונה מאד, והם מתגלים ביום הכיפורים, ובודאי יש הפרש גדול בין יום הכיפורים ובין אלול. אך הנה יובן על-פי משל למלך שקודם בואו לעיר יוצאין אנשי העיר לקראתו ומקבלין פניו בשדה ואז רשאים כל מי שרוצה לצאת להקביל פניו והוא מקבל את כולם בסבר פנים יפות ומראה פנים שוחקות לכולם. ובלכתו העירה הרי הם הולכים אחריו, ואחר כך בבואו להיכל מלכותו אין נכנסים כי אם ברשות ואף גם זאת המובחרים שבעם ויחיד סגולה"

(ליקוטי תורה פרשה ראה לב טור א)

שבהן משתקף האור הגדול, אור-אין-סוף. שונות הן י"ג המידות של אלול מ"ג של יום הכיפורים, שכן י"ג המידות של אלול הן התלבשות בעולם של מעשה הצדקה ואילו י"ג המידות של יום הכיפורים הן התלבשות במושגים מופשטים ורוחניים.

"ואמנם המלך אין רואים אותו כשהוא ערום ולזאת צריך לעשות בחינת לבושים וכלים מכלים שונים שיתגלה בהן אלקותו יתברך והיינו מ"ש 'דברת במ' בדברי תורה, כי התורה היא בחינת 'לבוש' שבה מתלבש אור אין-סוף ב"ה וכמ"ש 'עוטה אור כשלמה'. והצדקה היא נקראת גם כן בשם בחינת 'לבוש', כמאמר 'לבושו צדקה'. והענין הוא על דרך משל מלך בשר ודם שיש לו לבושים

פניו. ואז הוא לבוש על דרך משל לבוש החיצון. וזהו בחינת שמש צדקה. ואמנם התגלות י"ג מדות בעשרת ימי תשובה ובפרט ביום הכיפורים זהו על דרך משל הזוכה לקבל פני המלך בהיכל מלכותו ושם הוא לבוש לבושים הפנימיים וזהו בחינת שמש הוי' והוא גם כן בחינת תורה שנקרא שמש".

(ליקוטי-תורה פרשה ראה כה טור ג)

כאן נחרזים כל היסודות כולם. המפגש עם המלך בשדה משמעותו – מפגש עם המלך כשהוא בלבושי השדה שלו. זהו מפגש עם הגילוי בדרגתו הנמוכה יותר בבחינת שמש צדקה. זהו המפגש עם

העובדה שהמלך מצוי לכל דורש ומתוך המציאות הנמוכה בה אנו נמצאים, מעוררת את התביעה כלפינו שתהיה ההתעוררות בבחינת מלמטה למעלה

התגלות אור אין סוף בעולם העשיה, בצד העשיה של המציאות – לבושו צדקה. המפגש עם המלך בהיכלו משמעו מפגש עם המלך כשהוא בלבושים אחרים. אלו הם לבושים של אור בבחינת עוטה אור כשלמה. זהו מפגש עם הרוחני, עם העליון, עם המופשט.

על פי זה מתבאר פן נוסף של לשון הפסוק "ושמתי כרכד שמשתיך". כשם שהמילה 'שמשתיך' צופנת בחובה שתי משמות, שתי דרכי השתקפות, כך גם המילה 'כרכד' צופנת בחובה שני 'כדים'. ללמדך כי ישנם שני כדים שבהם ניתן לשאוב את האור מן הים הגדול. כד אחד הוא הנעלה יותר, המופשט יותר, זהו כד של כ"ד ספרים. הכד השני בו ניתן להכיל ולצמצם את האור הגדול, הוא כד הצדקה, עולם המעשה. בדרך צחות

פנימים שלבוש בהם כשיושב בהיכלו פנימה ויש לו לבושים חיצוניים שלובש אותן כשיוצא לחוץ. כך למעלה התורה היא בחינת 'לבוש הפנימי' שאור אין-סוף שורה בה כמו שהוא מתגלה למעלה באצילות. והצדקה היא לבוש החיצון דהיינו כשנמשך למטה מטה בעולמות הנפרדים... וזהו ענין ב' בחינות שמש: שמש הוי' ושמש צדקה, שהם מאירים על-ידי 'כרכד' היינו מחיצה דקה – הלבוש דתורה, כ"ד ספרין דאורייתא; והלבוש דצדקה. ועל-ידי הצדקה תאיר ותזרח הארה בנפשו להיות מתבטל ומתכלל באור אין-סוף. וזהו 'זורחה לכם יראי שמי שמש צדקה ומרפא בכנפיה'. וזהו ענין ההפרש בין התגלות י"ג מדות שבחדש אלול. שהוא על דרך משל המלך כשהוא בחוץ בשדה קודם בואו להיכלו. ושם יוצאים לקבל

אפשר אולי היה להעמיד את כ"ד הספרים מול כ"ד מתנות כהונה שענינן מעשה הצדקה, והרי לנו כד-כד שמשתיך (ראה עוד ליקוטי-תורה צה טור ד).

כאן יכולים אנו לשוב אל הנקודה בה פתחנו. "דרשו ה' בהמצאו", 'המלך בשדה' מעורר בנו את התחושה הטובה שניתן למצוא את הבורא בכל מקום שכן הוא מצוי בשדה. עד כדי כך מוצאים הדברים חן בעינינו עד שלעיתים אנו עשויים להעדיף מציאות זו על פני מציאות 'המלך בהיכלו'. יש צורך לשים לב למחיר הנובע מהבדלי ההנהגה. כשהמלך בשדה הוא מתלבש גם בבגדי שדה כדי להמציא את עצמו לברואיו. הוא אמנם מצוי, אבל ההשגה היא השגה חלקית, מתוך המציאות המעשית והחומרית שאנו שרויים בה. כש'המלך בהיכלו' הריהו מתלבש בלבושי מלכות פנימיים, והזוכים להתוודע אליו אז, זוכים להשגה עליונה רוחנית ומופשטת.

אתערותא דלתתא המעוררת אתערותא דלעילא

בין שתי הדרגות האמורות, יש גם הבחנה נוספת:

"ועל-ידי הצדקה תאיר ותזרח הארה בנפשו להיות מתבטל ומתכלל באור-אין-סוף ממטה למעלה. וזהו 'זורחה לכם יראי שמי שמש צדקה ומרפא בכנפיה'. והוא על דרך מאמר רז"ל בפ"ב דיומא גדולה תשובה שמביאה רפואה לעולם, כי העונות נקראים מכות ופצעים כמאמר הנביא 'מכף רגל ועד ראש אין בו מתום כו'. והיינו לפי שעל-ידי כל חטא וחטא נעשה פגם בנפש ומשפעת כח וחיות לקליפות ועל-ידי התשובה הוא מביא רפואה שתצא הנפש מטומאתה וחלאתה ותעלה לקדושה ליכלל באור ה' אחד כנ"ל. וזהו ומרפא בכנפיה כי הכנפים הם המעופפים ומעלים את העוף. ובהם ועל ידם הוא ההעלאה, ובאתערותא דלתתא אתערותא דלעילא נמשכים מלמעלה י"ג מדות הרחמים שהם בחינת 'מאד' העליון שבלי גבול. וזהו בחינת שמש ה' הנקרא שמש הוי'".

(ליקוטי-תורה פרשה ראה כה טור ג)

שתי תנועות לפנינו. ראשית, תנועה מלמטה למעלה. תנועה זו מעוררת את ההשפעה מלמעלה למטה. מעשה הצדקה הוא אמנם לבוש לאור-אין-סוף, אבל למרות זאת הוא קרוב אל בני האדם.

הוא מאפשר להם לדבוק באור-אין-סוף דרך עולם המעשה. הפתח הזה שנפתח כתוצאה מדרך הגילוי המיוחדת הזו מעורר את האדם להתעלות ולהתדבק באור-אין-סוף. זהו המרפא שבכנפי שמש הצדקה. אלו הם כנפיים ממש. כנפיים המאפשרות לאדם לצאת ממצבו החולני שבא בשל ההתלכלכות בעבירות. מתוך אותה תנועה של התעלות הנובעת מתוך דבקות בשמש הצדקה, מתעוררת זריחתה של שמש אחרת – כי שמש ומגן ה'. אתערותא דלתתא של עיסוק במעשה הצדקה, מעוררת אתערותא דלעילא של השפעת הארה גדולה הקשורה ב"ג מידות שלמעלה ממידה וגבול.

אלול הלכה למעשה

הדברים האמורים לעיל, עשויים לשמש לנו כהנחיה מעשית ביותר בעבודתנו בימי חודש אלול ועשרת ימי תשובה.

ראשית לכל, ההבנה שאכן 'המלך בשדה'. בניגוד לשאר ימי השנה, יש זמינות גדולה של המלך לכל המבקשים אותו. אין צורך בהכנות גדולות כדי להתוודע אליו שכן הוא ממציא את עצמו לכל דורש ובכל מצב בו הוא נמצא. זאת ועוד, לבושי המלך אז הם לבושים פשוטים, לבושי חוץ. העובדה שהמלך מתלבש בלבושי חוץ מאפשרת לכל אחד ואחד מאתנו לדבוק בו מהמקום ומהדרגה בה אנו נמצאים, להתנער מהמצב הנמוך בו אנו מצויים ולהיפגש עם המלך עצמו.

עם כל זאת, עלינו לדעת כי המהלך הזה עדיין איננו המהלך המושלם. המהלך הזה הוא מהלך המאפשר לכל אחד ואחד מאתנו להגיע אל המלך אבל המפגש עם המלך הוא מפגש עם המלך בלבושי שדה. יש צורך לעורר על ידי העשיה הפשוטה שלנו את השאיפה להשגות גבוהות יותר, להארה גבוהה יותר. יש צורך לעבור משלב 'המלך בשדה' של חודש אלול, לשלב 'המלך בהיכלו' של עשרת ימי תשובה. יש צורך לשאוף להשגה גבוהה יותר. להתחברות לאידיאלים נישאים יותר, מופשטים יותר, רוחניים יותר. "שובו אלי" של 'המלך בשדה' יעורר את "ואשובה אליכם" של 'המלך בהיכלו'.

"היום יפנה, השמש יבוא ויפנה, נבואה שעריך" (תפילת נעילה). מן השדה נבוא ונפגוש את המלך בהיכלו, והוא ברחמי יכתבנו לחיים טובים וארוכים.

מקומו של המלך הוא בשדה

לשונו של אדמו"ר הזקן במשל ה'מלך בשדה' היא – "יוצאין אנשי העיר לקראתו ומקבלין פניו בשדה".

ולכאורה, עיקרו של המשל הוא לומר, שכל מי שרק רוצה, אפילו האנשים הפשוטים ביותר **כאנשי השדה**, יכולים לבוא ולקבל את פניו של המלך בזמן מיוחד זה של יציאתו לשדה, ומדוע נקט רבנו שאנשי העיר יוצאים לקראתו ומקבלין פניו בשדה?

גם צריך ביאור הלשון "משל למלך שקודם בואו לעיר יוצאין כו". מלשון זו משמע, שמקומו העיקרי של המלך הוא בשדה ומשם הולך הוא העירה. ולכאורה, הרי מקומו האמיתי של המלך הוא בהיכל מלכותו הנמצא בעיר; אלא שבאופן חד פעמי וכהודמנות מיוחדת יוצא הוא לשדה?

הביאור בזה יובן, על-פי המבואר בחסידות שתכלית בריאת העולם-הזה היא מפני ש'נתאוה' הקב"ה שבני-ישראל על-ידי עבודתם בתורה ובמצוות בעולם הגשמי התחתון, יעשו לו יתברך דירה בתחתונים. מצד רצונו בעולם התחתון, נעשית דירתו העיקרית של הקב"ה, לא בעולמות הרוחניים העליונים, ב'עיר', אלא דווקא בעולם-הזה. ב'שדה' בו עובדים בני-ישראל "לעבדה ולשמרה" ומשביחים אותו בחרישה וזריעה – העבודה בתורה ומצוות המלוכשים בדברים גשמיים. ולכן רומז רבנו הזקן שעיקר מקומו של המלך, הקב"ה, הוא ב'שדה', מקום ההתעסקות בהחדרת אלויות בגשמיות. מהיכן יש לבני-ישראל את הכוח להביא את האלויות לגשמיות העולם? על-זה אומר רבנו, שבעצם בפנימיותם בני-ישראל הם 'אנשי עיר', "עיר אלוהית". כל יהודי הוא חלק אלוהי ממעל ממש, וגם בירידת הנשמה למטה,

לא נגרע מאומה מטהרתה וקדושתה. זהו מקור הכוח להתגבר על חושך העולם ולהפכו לקדושה.

(עפ"י מאמר דיבור המתחיל "אני לדודי" תשל"ה)

אם אין אני לי, מי לי?

רבנו הזקן מביא במאמר ש"אלול הוא זמן התגלות י"ג מדות הרחמים". ומקשה על כך, "למה הם ימות החול ואינם יום טוב?". באם זהו זמן התגלות אלויות מיוחדת (י"ג מדות הרחמים), מדוע ימי החודש אינם מצטיינים כימים טובים? הרי עניינם הפנימי של שבתות וימים טובים הוא, שבהם נמשכת תוספת אור אלוהי ולכן אסורים הם בעשיית מלאכה, 'עובדין דחול', הסותרים לקבלת האור, אם-כן הוא הדין לימי אלול?

שאלה נוספת מתעוררת: כיצד תואמים דברי אדמו"ר הזקן על ההתגלות האלוהית המיוחדת שבימי אלול, עם דבריו בתחילת מאמר זה, שעניינה של עבודת האדם בחודש אלול הוא "אני לדודי", עבודת עצמית של האדם ('אתערותא דלתתא'); ואילו הזמן של "דודי לי" ('אתערותא דלעילא'), מתחיל רק אחר-כך בראש-השנה ויום הכיפורים? לכאורה גילוי הי"ג מדות בימים אלה הם 'אתערותא דלעילא' המעוררת מלמעלה את האדם לעבודת ה'?

שתי שאלות אלו, מתורצות על-ידי המשל המדמה את ההתגלות של אלול למלך בהיותו בשדה. כאשר המלך בהיכל מלכותו, ישנם תנאים בכדי לראותו, וענייני החולין של האדם מהווים הפרעה לקבל את פניו; מה-שאין-כן ייחודה של התגלות המלך באלול הוא בכך, שהקב"ה יוצא ו'יורד' לשדה ומתגלה לכל יהודי באיזה דרגה שרק יהיה, גם כפי שהוא עסוק בענייני החולין שלו כחרישה וזריעה ואפילו ליהודי שחטא. ולכן גילוי זה אינו דורש התנתקות מוחלטת מענייני

החולין כבשבת ובמועד. בכך גם מובן, מדוע אין סתירה בין הגילוי של י"ג מדות הרחמים לכך שהעבודה העיקרית של אלול היא "אני לדודי": ההתגלות של המלך בשדה, (אינה מעוררת את האדם כ'אתערותא דלעילא', אלא) היא הכנה ונתינת כוח בלבד לעבודת התשובה של האדם. את העבודה עצמה על האדם לעשות. האדם צריך להתעורר בעצמו, "אני לדודי", לקבל עליו עול מלכות שמים ולצאת לקראת המלך.

(עפ"י לקוטי-שיחות חלק ד' הוספות לחודש אלול)

המלך מקבל את כולם בסבר פנים יפות ומראה פנים שוחקות

"המלך מקבל את כולם בסבר פנים יפות": הכוונה בזה שמדגיש את כולם היא, שגם אלה שהם רק רוצים להקביל את פני המלך אלא שהם שבוים בידי יצרם, וגם כשמתעורר אצלם רצון לעשות תשובה ולקבל עליהם עול מלכות שמים אין זה בא לפועל, גם אותם הוא מקבל המלך בסבר פנים יפות. וזה מעורר אצלם רצון חזק ותקיף להקביל את פני המלך, ועל-ידי רצון זה מתגברים הם על המניעות והעיוכים.

ומוסיף ואומר, שהמלך גם "מראה פנים שוחקות לכולם": השורש של השחוק של המלך הוא התענוג שלו בישראל עצמו. תענוג זה הוא למעלה מהתענוג שמקיים התורה והמצוות ועשיית התשובה של ישראל. ועל-ידי שתענוג זה מתגלה לאדם המתעורר ברצון לעשות תשובה, מתעורר אצלו – כמים הפנים לפנים – התענוג באלויות ועד שהתענוג באלויות הוא עצם התענוג שלו. ודבר זה נותן לו עוד יותר כוח להתגבר על המניעות ועיוכים ולשוב בתשובה שלימה.

(עפ"י מאמר "אני לדודי" ספר המאמרים מלוקט חלק ד' עמוד ששה)

תשובה על הכל

התבוננות נעשה ציור פנימי בהנפש הבהמית. לפי שבהתבוננות מבין השכל הטבעי גם כן את הענין האלקי. והעיקר – שבהתעוררות אהבה זאת דנפש האלקית מתעורר גם הנפש הבהמית באהבה לאלקות. ועל העדר ההתעוררות דאהבה ויראה הרי הוא

מצטער בנפשו שאינה נשלמת הכוונה בירידתו למטה, ובפרט שהסיבה היא מצד התגברות הנפש הבהמית הגורם טמטום הלב, דמדות דנפש האלקית הן בהתעלמות ואינו מתפעל מענין אלקי, ומצטער מאוד על-זה. שהרי במשך הזמן בהעדר עבודה מתגבר הנפש הבהמית ביותר והנפש האלקית נחלש, ומי יודע למה שיכול לבא ח"ו על-ידי-זה. ועל-זה היא התשובה ד"הרוח תשוב" – להיות התפעלות המדות.

נשמה

ותשובה דבחינת נשמה היא על העדר ההשגה האלקית וההתבוננות האלקי, שגם בזה הוא החיוב על כל אחד ואחד. וכמ"ש באגה"ק בקו"א ד"ה להבין מ"ש בפע"ח [תניא דף קנו, ב] שידיעת ההשתלשלות היא מצוה רבה ונשאה ואדרבה עולה על כולנה כמ"ש "ידיעת היום", "דע את אלקי אביך", ומביאה ללב שלם.

ועל ההעדר צריך להיות תשובה. והעיקר הוא על העדר ההרגש במוחו, שגם כשמתבונן בענין אלקי אין הענין נרגש במוחו ואינו מתפעל במוחו, שזהו מצד טמטום המוח. ומתמרמר בנפשו על זה שהוא ריק מענין אלקי שאינו מאיר בנפשו וממילא גם התפעלות המדות הוא בחיצוניות לגמרי.

והריחוק נוגע לו באמת בפנימיות נפשו ביותר, והרי הוא בעיני עצמו כמו חוטא ופושע ממש ומצטער בנפשו מאוד כמו שהיה עובר עבירה רחמנא ליצלן. והרי הוא שב בכל לבו ובכל נפשו מעומק ופנימיות נפשו. ועל-ידי-זה מסיר ההעלמות וההסתרים, ויהיה באמת כלי לאור אלקי שיאיר בגילוי בנפשו במוחו ולבו.

ועל כל אלו המדריגות בתשובה, נמשך כח וסיוע מלמעלה. הן על עצם התשובה והן על השמירה אחר-כך. וה' בוחן לב וכליות יודע היטב הסכם החזק הטוב, ועוזר לו להתהלך תמיד בדרך הטוב.

(עפ"י ספר המאמרים תער"ב חלק א' סעיף עח)

לכל אחת משלושת הדרגות שבנשמת האדם – 'נפש', 'רוח' ו'נשמה', יש את דרגת התשובה השייכת אליה:

נפש

'נפש' היא בחינת עשיה בפועל ממש, וכמו-כן התשובה בזה הוא ב'סור מרע' בפועל ממש. כאשר מתמרמר מאוד בנפשו על החטא ועון, וצר לו מאוד מזה ונעשה אצלו הסכם חזק מאוד בלבו לסור מדרכי הרע ולעזוב כל דרכי רשע. דכאשר מרירות נפשו הוא באמת שמתחרט על העבר, אז הקבלה וההסכם הוא אמיתי ומשנה דרכו לגמרי. וכמו-כן התשובה על התגברות ה'חומריות' בכלל, גם בדברים המותרים, והיינו לא על חטא ועון בפועל ממש רחמנא ליצלן, רק על ה'חומריות' מה שנמשך מאוד אחר טבע נפשו הבהמית ואינו יכול ליפרד מזה, שזהו מצד התקשרות נפשו שמקושר מאוד בעניינים החומריים אינו יכול ליפרד מהם. ועל-ידי המרירות על-זה, הרי הוא פועל ישועות בנפשו שלא תהיה מקושרת בעניינים החומריים ולא תומשך אחר הטבע וישנה דרכו בזה. שכל-זה הוא בכלל תשובה דבחינת 'נפש'.

רוח

ותשובה דבחינת 'רוח' היא, התשובה על העדר התעוררות אהבה ויראה. שהרי יש חיוב על כל אחד ואחד להיות התעוררות אהבה ויראה שזהו מצוה ממצות התורה שמחייב כל אחד ואחד מישראל. וגם, שעל-ידי-זה הוא בירור ותיקון הנפש הבהמית, שעל-זה הוא תכלית ירידתו למטה לזכך את הנפש הבהמית שלכך נוצר. ובכדי שיהיה ציור פנימי בנפש הבהמית שיהיה בבחינת 'אדם', אי-אפשר כי-אם על-ידי התעוררות אהבה ויראה בהתגלות הלב הבאה על-ידי התבוננות דוקא. דהנה כפיית והכנעת הנפש הבהמית יכול להיות גם בלא אהבה ויראה, (אלא) על-ידי התוקף שבנפש להתגבר על הנפש הבהמית, ועל-ידי-זה נעשה גם כן חלישות הנפש הבהמית הן מצד העדר הפעולה דעניינים החומריים, שנחלש על-ידי-זה הטבע החומרי; וביותר על-ידי הכפייה גופא.

אבל אינו נעשה על-ידי-זה חקיקה וציור פנימי בהנפש הבהמית, כי-אם על-ידי האהבה שעל-ידי

'אוירה' של אלול

במשך מאה ושנים השנים בהן היתה ליובאוויטש 'עיר הבירה' של אדמו"רי חב"ד¹, היתה היא לקרית ספר בדרכי החסידות ומנהגי החסידים. הן בחיי החולין של השנה כולה, והן, ובפרט, בחיי המועדים והימים-טובים. בשבת מברכים אלול בליובאוויטש, למרות שהיה עדיין יום קיץ בהיר – האוירה כבר השתנתה. 'ריחו' של אלול החל להיות מורגש, והחלה לנשוב 'רוח' של תשובה. כולם נעשו מתונים יותר, עסוקים יותר במחשבותיהם, והחלו לשכוח את כל דברי החולין.

במשך שני חודשי הקיץ, מאחרי חג השבועות עד שבת נחמו (מלבד ימי 'בין המצרים'), היו מטיילים קצת בין מנחה למערב בככר השוק, ונהנים מרוח הקיץ הנעימה.

אחרי שבת נחמו החלו כבר ללמוד אחרי מעריב, לקיים מה שכתוב "קומי רוני בלילה", וכשהגיעה שבת מברכים אלול החלו כבר לחוש באויר של אלול. ברצינות רבה חיכו ל"לדוד ה' אורי וישעי" ולקול השופר. לתקיעה הראשונה שהיה בה משום הודעה ששערי חודש הרחמים נפתחו.

מאמרי החסידות של שבת מברכים אלול, היו כבר גדושים ברוח של אלול. כל יום מימי חודש אלול אינו דומה כלל לימי השנה כולה.

כאשר שוכבים במיטה בשעה שש בבוקר, שומעים שמנין הותיקין הראשון בבית המדרש כבר סיים תפלתו ותוקעים בשופר. קול השופר מעורר: הרי אלול בעולם. ממהרים להתלבש, והאדם אינו שבע רצון עם עצמו מדוע איחר כל-כך בשנתו. ברעיונו חולפת המחשבה על משה רבנו ע"ה שהיה בימים אלה בהר, ועל כך שהימים הם ימי רצון ואפשר לפעול בהם באופן אחר לגמרי. צריכים להיות בן-אדם. אסור להפסיד את הזמן.

כשבאים לבית-המדרש כבר מוצאים קהל גדול במקום. חלקם אומרים תהילים; חלקם לומדים חסידות או אומרים 'תיקוני-זוהר', ואחרים – מתפללים בעמידה או בישיבה.

*

בסדר העבודה של תורת חב"ד תופסת התפלה, ה'עבודה שבלב', את אחד המקומות הגדולים והחשובים ביותר. בליובאוויטש היו כאלה שקראו להם 'בעלי-עבודה' שהתפללו שעות רבות גם בימות החול של השנה, ובייחוד – בחודש אלול שאז היה זה באופן אחר לגמרי.

כשהיו נכנסים ל'חדר-שני'², היו נפעמים מהמחזה הבלתי רגיל שנתגלה. כל אחד שקוע בשרעפיו ושרוי בדביקות, אינו שומע ואינו רואה את הנעשה סביבו.

זה שר בניגון חב"די "ברוך גוזר ומקיים", השני אומר "חנן ורחום", והשלישי אומר "וכלם משבחים ומפארים", ומתפלל אחר מצוי בעיצומו של "אהבת עולם" ואומר מספר תיבות, אשר פירושם ממלא כל מילה במתיקות רבה של השגה, התקשרות וקול תחנונים שכאלה, עד שמרגישים שבכל תיבה מתעלה המתפלל ועולה מעלה מעלה! הוא מתקרב יותר ויותר אל ה'נקודה', עד שהנהגה והוא משיג את מטרתו.

ניגון התחנונים של "מהר והבא עלינו ברכה ושלום", והניגון השקט והנעים של "ותולכנו מהרה קוממיות לארצנו"; קול הבטחון בו אומר "כי א-ל פועל ישועות אתה", וקול השמחה בו הוא אומר "וקרבתנו מלכנו לשמן הגדול" – מעניקים לו את הכוח לומר "שמע ישראל".

*

הערבים של חודש אלול היו מוקדשים ללימוד החסידות. מקום הלימוד היה בבית המדרש, שם היו מתאספים אנשים רבים. פעם בשבוע – ביום חמישי בלילה, שאז היו ערים כל הלילה ולומדים – היו מתוועדים כמה שעות בדברי התעוררות. דברי ההתעוררות שגרמו למצב רוח של מרידות, יחד עם ניגוני ההתלהבות והמתינות, היו להם השפעה גדולה גם על אלה שלא הבינו היטב את דברי התורה החסידיים, וגם הם נסחפו בלהב התשובה. גם בחורים צעירים, ואפילו ילדים, השתכנעו מאוד ובמידה מסוימת הייתה להם השפעה עליהם, שיתחילו להתנהג טוב יותר, הן בין אדם למקום והן בין אדם לחברו.

זוכר אני זאת ממני עצמי. בהיותי בן שמונה שנים בלבד, הייתי נוכח בהתוועדויות אלול אלו, וזה השפיע עלי להטבת ההתנהגות בחיי ילדותי.

*

בכל יום נוסף מתקרבים יותר לשבת סליחות. את מאמר החסידות של שבת סליחות, היו שומעים בכוונת הלב אחרת לגמרי. בליל שבת, ערב סליחות, היו בדרך כלל ממעטים בשינה. היה בלתי אפשרי לישון. האדם לא מצא לו מקום. למקווה הלכו עוד לפני שהאיר אור יום. במקווה כבר פוגשים אנשים רבים. כולם ממהרים. על כולם אפשר לראות ששבת זו שונה מכל שבתות השנה. הרי היא השבת שלפני סליחות!

במוח הולמות המחשבות הזורמות בחוץ. ברעיון חולפת הזעקה הסוערת: "לך ה' הצדקה", ועוד יותר מכך נרגשת ההכרה ש"לנו בושת הפנים". טובלים בלב שבור תוך כדי שהאדם מבקר את עצמו: זו אכן טבילה של תשובה אמיתית עם חרטה על העבר וקבלה על להבא; או שמא, חלילה, היא בבחינת "טובל ושרץ בידו"?!

כשעברו ליד בתי-הכנסת היו שומעים ציבור אנשים אומרים תהילים.

אמירת התהילים באותה שבת היתה גם היא שונה מאמירת התהילים במשך השנה. זאת למרות שאנשים אלה היו יהודים פשוטים שהתאספו כל יום בהשכמה לומר תהילים (וגם אלה שלרגל עיסקיהם שהו במשך השבוע בעיירות ויישובי הסביבה – בשבת גם הם באו לומר תהילים), בכל זאת בשבת זו גם אצלם היתה זו אמירה שונה מכל שאר שבתות השנה. כל אחד היה עסוק עם עצמו, ובקול אמירת התהילים נשמע קול פנימי של

'מקיף' חסידי.

כאשר שבו מהמקווה, היו הולכים לחזור את המאמר – דבר שלקח כמה שעות. כרגיל היו נכנסים ל'חזרה'³, וממשיכים לחזור את המאמר עד התפלה.

בשעה שלוש היו אוכלים סעודת שבת-קודש. סעודת שבת-קודש של שבת סליחות על שולחנו של הוד כ"ק אבי אדוני מורי ורבי צוקללה"ה נבג"מ זי"ע [אדמו"ר הרשב"י], היתה אף היא שונה מסעודות שבת-קודש של כל השנה. היא היתה קצרה יותר. בכלל, הסעודות בליובאוויטש לא ארכו זמן רב, אלא שלפרקים היו מתוועדים בהן, מספרים סיפור או חזורים על אימרה. לסעודות השבת בליובאוויטש היה סדר מסודר. בכלל

היה לליובאוויטש סדר קבוע בכל הדברים ומוגבל בהגבלות של זמן ומקום.

בשבת סליחות היה הכל בקיצור, שכן בכל דבר הורגש ריח הימים הנוראים.

*

ליל "זכור ברית" היה 'ליל השימושים' של הימים הנוראים. מאז היותו בן שש, אינני זוכר שבלייל ערב ראש-השנה ילכו לישון כמו בלילה רגיל. כל אחד לפי דרכו הכין את עצמו לערב

ציור: ר' זלמן קליינמן ע"ה

ראש-השנה הבא, המוביל לימי הדין והמשפט.

שני ימי ראש-השנה, עשרת ימי תשובה ויום כיפור היו הימים הנוראים וימים של עבודה.

ישנם דברים שיכולים לתאר אותם בכתב, זקוקים לכך לאדם מוכשר בעל שפה מתאימה, אך ישנם דברים שגם אדם כשרוני אין בכוחו לתאר אותם בכתב, שכן מן הנמנע למצוא לכך את הביטויים המתאימים.

(עפ"י לקוטי-דיבורים חלק א' עמוד 153. ספר השיחות ה'ש"ת עמוד יח)

- 1 בחודש מר-חשוון תקע"ד התיישב אדמו"ר האמצעי בליובאוויטש, ומאז היתה היא ל'עיר הבירה' של חסידות חב"ד עד לעזיבתו של אדמו"ר הרשב"י את העיר בחודש מר-חשוון תרע"ו מחמת המלחמה ונסע לעיר רוסטוב.
- 2 מנהג קדום בבתי הכנסת של חסידים, שבנוסף לאולם הגדול והמרכזי בו מתפלל הציבור, יש גם 'חדר שני', חדר צדדי, עבור אותם 'בעלי-עבודה' המאריכים ומתבוננים בתפלתם. (ראה ספר השיחות תש"א לאדמו"ר הרי"ץ עמוד 42).
- 3 הסדר בליובאוויטש היה, שהרבי (הרשב"י) אמר מאמר בליל שבת לאחר הדלקת נרות (במשך כשעה לערך), ומיד אחר-כך היה ה'חזון' משחזר את הדברים יחד עם תלמידי הישיבה. למחרת, בשבת בבוקר לפני התפלה, היה נכנס ה'חזון' לחזרו של הרבי עם עוד כמה ממובחרי התלמידים, והיה אומר את המאמר לפני הרבי, תוך שהרבי מתקנו בעת הצורך. בצאתם, היה המאמר כבר שגור בפה, וה'חזון' היה חוזר על המאמר פעם נוספת לפני כל הבחורים. לאחר סעודת השבת היו ממשיכים בשינון המאמר, עד שבמשך השבת היו שידעו אותו בעל-פה כולו, או למחצה, לשליש ולרביע. בצאת השבת היו 'מותבים' מיוחדים שהעלו את הדברים על הכתב (ראה 'ליובאוויטש וחיללה' עמוד 25).

חתום מנוי על הרבעון מעיינותיך

ב 20 נה לשנה

שלח פרטים מלאים בתוספת שיק

לפקודת 'תורת חב"ד לבני הישיבות' לת.ד. 4102 נתניה

לזכות

הרב יעקב בן תורכי'ה

מאזוז

ישלח לו ה' מהרה רפואה

שלמה מן השמים

וימשיך בפעולותיו הכבירות

להפצת יהדות

מתוך בריות גופא ונהורא

מעליא

*

לזכר ולעילוי נשמת

אמו תורכי'ה

בת כוכה מאזוז ע"ה

לזכות הילדה

חיה מושקא תחי'

בת ר' אליהו אברהם וחנה

שיחיו

קירשנבאום

נולדה ביום ו' מנחם-אב

ה'תשס"ה

יה"ר שיזכו לגדלה לתורה,

לחופה ולמעשים טובים

מתוך בריאות, נחת והרחבה

בימים אלו מתחיל מחזור חדש בלימוד הרמב"ם היומי.

ניתן להשיג 'מורה שיעור'

בטל: 09-8655040 (אפשר להשאיר הודעה) או בת.ד. 4102 נתניה

התירוצ האמיתי

ידועה הקושיא למה ירדה הנשמה לעולם-הזה, בכדי שתקבל שכר אחר-כך בגן-עדן, והלא קודם ירידתה היתה בודאי בגן-עדן והיתה נהנה מזיו השכינה ומהו היתרון על-ידי ירידתה?
והנה יש על זה כמה תירוצים, אך התירוצ האמיתי הוא כמאמר רז"ל "יפה שעה אחת בתשובה ומעשים טובים בעולם-הזה מכל חיי העולם הבא", ואמרו חז"ל "במקום שבעלי תשובה עומדין צדיקים גמורים אינם יכולים לעמוד". והנה הנשמות קודם ירידתן לגוף הם בודאי צדיקים גמורים. אך זהו היתרון שלהם בירידתן בגוף שנעשים בחינת בעלי תשובה שאז הם למעלה מעלה מצדיקים.

תשובה ב'ראש'

פעם הגיע לאדמו"ר ה'צמח-צדק' אחד החסידים בר-דעת גדול ב'השכלה' ואמר לו: 'רבי, דורכים עלי בבית-המדרש. מה שאני אומר אינו מוצא חן בעיניהם, ואינם מתייחסים אלי כראוי לי', ועושים כמעט הפוך מדעתי". השיב לו הרבי: "אתה מתפשט בכל בית-המדרש, אשר על-כן כל מקום שהזולת דורך, הוא 'דורך' עליך. יש צורך להניח 'דעת עצמו', ולהגביר את ה'עבודה' על ה'השכלה' ואזי – זהו 'אמת'.
כתיב "יעזוב רשע דרכו ואיש און מחשבותיו". "און" הוא מלשון און (בחולם), שפירושו כוח ועוז. וכשם ש'יעזוב רשע דרכו' זהו דבר המוכרח, אשר בלא תשובה אי-אפשר לגשת אל הקודש, הנה כמו-כן צריך האיש און, כלומר איש החזק בדעת עצמו, לעזוב מחשבותיו. ולא יאמר: "אני אומר כך", "אני אוחז כך", כי כל "אני" ומציאות, הוא מקור הרע וגורם פירוד לבבות".

(עפ"י ספר המאמרים 'קונטרסים' לאדמו"ר הרי"ץ חלק א' עמוד יט)

להתחרט כמו הגוי...

פעם, כאשר אדמו"ר הזקן דיבר אודות עניין התשובה, הוא התבטא ואמר: "התשובה האמיתית צריכה להיות כמו זו של הגוי מוטיבסק". מה היה עם אותו הגוי מוטיבסק? סיפר להם אדמו"ר הזקן את דבר המעשה: "העיר ויטבסק מחולקת לשנים באמצעות נהר המפריד בין שני עברי העיר. באותן שנים, עדיין לא היה בעיר גשר על פני הנהר והעברת הנהר היתה נעשית על-ידי ספינה קטנה. יום אחד נשבה רוח סערה והגויים שעמדו על שפת הנהר אמרו לאחד מחבריהם: 'אל תעבור את הנהר, זוהי סכנה לשוט בו כעת'. הגוי לא שעה לדבריהם, נסע ואכן ספינתו נטרפה במים וטבע".
וסיים אדמו"ר הזקן: "באותו הרגע שהגוי ראה שהנה הנה הוא טובע, האם נוכל לשער עד כמה הצטער על שלא ציית לחבריו ונסע? – הנה כך צריכה להיות תשובה אמיתית".

(לשמע און' עמוד כח)

התנערי מעפר קומי"

אומר על כך הוזהר: "כהאי תרנגולתא דאתערית מקיטמא". מה המיוחד בהתנערות התרנגולת? דרכה של התרנגולת להתפלש בעפר עד שכל נוצותיה מלאות בו. ככל שבני-אדם ינערו אותה, לא יצליחו לנער ולנקות אותה מעפרה. רק כאשר היא תנער את עצמה, אזי בניעור אחד ירד ממנה כל העפר והיא תתנקה.
כן הוא הדבר לגבי נשמות ישראל: כאשר אחרים מנערים אותם כו', אבל כאשר הם מנערים את עצמם – אזי בניעור אחד הם מתנערים לגמרי.

(רמ"ח אותיות' אות קלג)

להפוך את הכאב למוניע

עם ישראל מחכה לנו. יש נשמות שמחכות לך.
אי אפשר לעצור את להט הרצון להשפיע, לשנות ולהפגש עם עם
ישראל פנים אל פנים.

כנס מיוחד לבני ישיבות ההסדר בנושא:

**הפצת יהדות הלכה למעשה
האחריות, הגישה, פרקטיקה, פתרון בעיות**

יתקיים בע"ה במוצאי שבת בראשית באולמי השמחה (חפצדי) בירושלים
**בהשתתפות ראשי ישיבות, רבנים, פעילי ארגונים
ושלוחים בעלי ניסיון**

*במקום יוצבו דוכנים של ארגונים הפעילים בהפצת יהדות
ובמפגשי פנים אל פנים על מנת להירשם ולהצטרף לפעילות

*חומר להפצה בנושאי יהדות יוצג במקום
ותהיה אפשרות לרכישה במחירים מיוחדים

פרטים יבואו